

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Katrin Künnapuu

**FINANTSTULEMUSLIKKUSE SEOS
FINANTSKIRJAOSKUSE TASEMEGA EESTI
PÕLLUMAJANDUSSEKTORI ETTEVÕTETE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: teadur Kaia Kask

Tartu 2019

Suunan kaitsmisele

(Kaia Kask)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(Katrín Künnapuu)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. FINANTSKIRJAOSKUSE JA FINANTS-TULEMUSLIKKUSE TEOREETILINE TAUST.....	7
1.1. Finantskirjaoskuse ja -tulemuslikkuse teoreetiline taust.....	7
1.2. Varasemad finantskirjaoskuse uuringud	12
2. EESTI PÕLLUMAJANDUSETTEVÕTETE FINANTSKIRJAOSKUSE UURING	26
2.1. Uurimisprotsessi ning andmete kirjeldus	26
2.2. Uuringu tulemuste analüüs.....	34
2.3. Ettevõtte finantstulemuslikkuse ja juhi või omaniku finantskirjaoskuse taseme seose analüüs	43
KOKKUVÕTE.....	48
VIIDATUD ALLIKAD	50
LISAD	54
Lisa 1. Küsimustik	54
SUMMARY	58

SISSEJUHATUS

8. septembril tähistatakse ülemaailmset kirjaoskuse (*literacy*) päeva, mis kuulutati välja 1966. aastal UNESCO konverentsil („International Literacy Day“, 2018). Kirjaoskus pole vaid kirjutamise ja lugemise oskus nagu traditsiooniliselt selle mõiste all mõeldi. Kirjaoskusel on erinevaid alamliike, nt loodusteaduslik kirjaoskus, mis PISA¹ 2015 uuringu (2018) kohaselt on oskus tegeleda loodusteaduslike probleemide või olukordadega, nendest aru saamine ja võimekus anda hinnang oma tegevusele. Aina tähtsamaks kujuneb digitaalne kirjaoskus: arvuti, tahvelarvuti ja teiste digitaalvahendite tundmine ja kasutusoskus aga ka finantskirjaoskus, mida see töö täpsemalt käsitleb.

Finantskirjaoskus on järjest enam vaja minev oskus, millest on kasu pensionipõlve kindlustamisel ja igapäevaseks toimetulekuks nii majapidamises kui ettevõttes. Finantsteenuste valik on järjest suurenenud ja finantskirjaoskus on eelduseks parima kasuks otsuse tegemisel. Finantsaruannete esitamine on ettevõtetele seadusega ette kirjutatud, kuid alati ei saa nendest keegi peale ettevõtte raamatupidaja aru. Sageli ostavad väikeettevõtted raamatupidamisteenust sisse, mis võib olla majanduslikult soodsam tegevus. Aga samas võib ka tähendada, et ettevõttes ei tööta keegi, kes finantsaruannetest täielikult aru saaks. Peale selle võidakse ettevõttes näha aruannete esitamist kui seaduse täitmist, mitte informatsiooni, mille põhjal saab langetada pädevaid otsuseid. Lisaks finantsaruannetest aru saamisele on finantskirjaoskust vaja ka eelarvete koostamisel, samuti investeerimisel. Finantskirjaoskuse hea tase annab konkurentsieelise teiste ettevõtete ees.

Autor valis uuritavaks haruks põllumajandussektori. Põllumajandust iseloomustab suur sessoonsus ja ilmastikumõju. See tähendab, et seal tegutsevad ettevõtted peavad erilist tähelepanu pöörama planeerimisele ja headele finantsotsustele, et konkurentsipüüdis püsida ja kasumlikult äri teha. Sektori valikul peeti tähtsaks, et tegu oleks mittefinantsilise

¹ PISA – Rahvusvaheline Õpilaste Õpitulemuslikkuse Hindamisprogramm (Programme for International Student Assessment).

sektoriga. Lisaks otsustas autor valida põllumajanduse sektoris toimunud muutuste tõttu: saagikuse kasv, uute tehnoloogiliste vahendite kasutamine töös, automatiseerimine, innovatsioon, tootlikkuse kasv.

Eestis on loodud finantskirjaoskuse edendamise programm aastateks 2013-2020. Seda koordineerib Rahandusministeerium oma finants- ja ettevõtluspoliitika raames. Programmi üheks peamiseks eesmärgiks on rahaasjade planeerimise vajalikkuse teadvustamine ja heade finantsotsuste tegemise soodustamine. Programmi kohaselt nähakse ette uuringu tegemine iga kolme aasta tagant. Viimane uuring, mille tulemused on teada, tehti 2015. aastal OÜ Saar Poll poolt. Järgevat uuringut teostati 2018. aasta lõpus ja tulemused tehakse avalikuks 2019. aasta septembriks. (Eesti..., 2013: 4, 7; Uuringud..., 2018)

Mikro-, väike- ja keskmise suurusega ettevõtete (VKEde) finantskirjaoskuse taset on vaja hinnata, et asjaosalistel endil oleks ettekujutus milline see on ja vajadusel seda parandada, et tulemuslikumalt tegutseda. Ettevõtjate seas peab olema saavutatud vähemalt rahuldav finantskirjaoskuse tase, mille korral ei ole pärsitud nende ettevõtlustegevus. Autorile teada olevalt ei ole uuritud Eesti ettevõtjate finantskirjaoskust sektorიაalselt. Sektorite eristamine võimaldab saavutada homogeensema valimi, mille põhjal saab teha järeldusi.

Bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada, milline on finantstulemuslikkuse seos omanike ja juhtide finantskirjaoskuse tasemega põllumajanduse mikro-, väike- ja keskmise suurusega ettevõtete seas Eestis. Selleks sõnastati järgmised uurimisülesanded:

- 1) selgitada finantskirjaoskuse, VKE, põllumajandussektori ettevõtte ja finantstulemuslikkuse mõisteid;
- 2) kirjeldada uuringus kasutatavat meetodikat;
- 3) teha uuring põllumajandussektori ettevõtjate seas;
- 4) kasutades kvantitatiivseid meetodeid analüüsida uuringu tulemusi ja teha nende põhjal järeldusi.

Töö koosneb kahest peatükist. Esimeses osas tuuakse välja finantskirjaoskuse, -käitumise ja -tulemuslikkuse mõisted. Lisaks kirjeldatakse, mida selle töö raames mõistetakse põllumajandussektori ettevõtteks. Tuuakse välja varasemad finantskirjaoskuse alased

uuringud, mis on tehtud Eestis ning välisriikides. Töö teises osas tuuakse välja bakalaureusetöö uuringu metoodika. Kirjeldatakse uurimisprobleemi lahendamiseks kasutatud uurimismeetodit ja küsitluse valimit. Autor tegi küsitluse põllumajandussektori ettevõtete omanike ja juhtide seas. Tutvustatakse kogutud andmeid ja saadud tulemusi.

Märksõnad: finantskirjaoskus, rahatarkus, VKE, põllumajandus, finantskäitumine

1. FINANTSKIRJAOSKUSE JA FINANTS- TULEMUSLIKKUSE TEOREETILINE TAUST

1.1. Finantskirjaoskuse ja -tulemuslikkuse teoreetiline taust

Töö esimeses alapeatükis selgitatakse peamised mõisted – finantskirjaoskus, -käitumine ja -tulemuslikkus.

Paljudes uuringutes on küll kasutusel finantskirjaoskuse (*financial literacy*) mõiste aga selle tähendus on võrreldes algsega muutunud. Kui algselt tähendas finantskirjaoskus vaid finantsalaseid teadmisi ja neist aru saamist, siis lisandunud on finantsmõistete kasutamisoskus, hoiakud ja käitumine. (Hastings, Madrian, & Skimmyhorn, 2013: 4) 1997. aasta uuringus defineeriti finantskirjaoskus kui „võime kasutada teadmisi ja oskusi, et juhtida oma rahalisi vahendeid tõhusalt kogu elu jooksul“ (*Ibid*: 5). Finantskirjaoskust on defineeritud ka kui mõõtu, mille puhul hinnatakse kui hästi saadakse aru ja kasutatakse finantsalast informatsiooni (Huston, 2010: 306).

Finantskirjaoskus on OECD definitsiooni (OECD INFE, 2011: 3) kohaselt „teadlikkuse, teadmiste, oskuste, suhtumise ja käitumise kombinatsioon, mis on vajalik mõistlike finantsotsuste tegemiseks ja lõpptulemusena individuaalse rahalise heaolu saavutamiseks“. Finantskirjaoskust on väga keeruline mõõta, kuna pelgalt ühe küsimuse vastuse põhjal pole võimalik hinnata, kas vastaja on finantskirjaoskusega või mitte (Atkinson & Messy, 2011: 659). See, kuidas kõige täpsemalt ja paremini finantskirjaoskust defineerida veel areneb (Hastings *et al.* 2013: 4).

Selles bakalaureusetöös käsitletakse finantskirjaoskusena OECD definitsiooni, mida kasutatakse Eestis tehtud uuringutes kõige sagedamini. Finantskirjaoskust mõõdetakse selles töös kaheksale küsimusele antud õigete vastuste arvuna. Ühtset mõõdikut hinnangu andmiseks ei ole välja töötatud aga on võimalik tulemust võrrelda riigi keskmise

tulemusega ning otsustada selle põhjal, kas inimene on pigem hea finantskirjaoskusega või mitte (Remund, 2010: 291).

Osaühingu Saar Poll 2015. aasta „Finantsalase kirjaoskuse uuring Eesti elanike seas“ (Maasoo, 2015: 9) järgi on kasulik finantskirjaoskuse asemel kasutada mõistet rahatarkus, sest kõik tahavad olla targad. Rahatarkuse mõiste on sünonüümina kasutusele võtnud Rahandusministeerium oma kodulehel. Sama tegi ka töö autor ja kasutas tehtud küsitluses sünonoomidena mõisteid finantskirjaoskus ja rahatarkus.

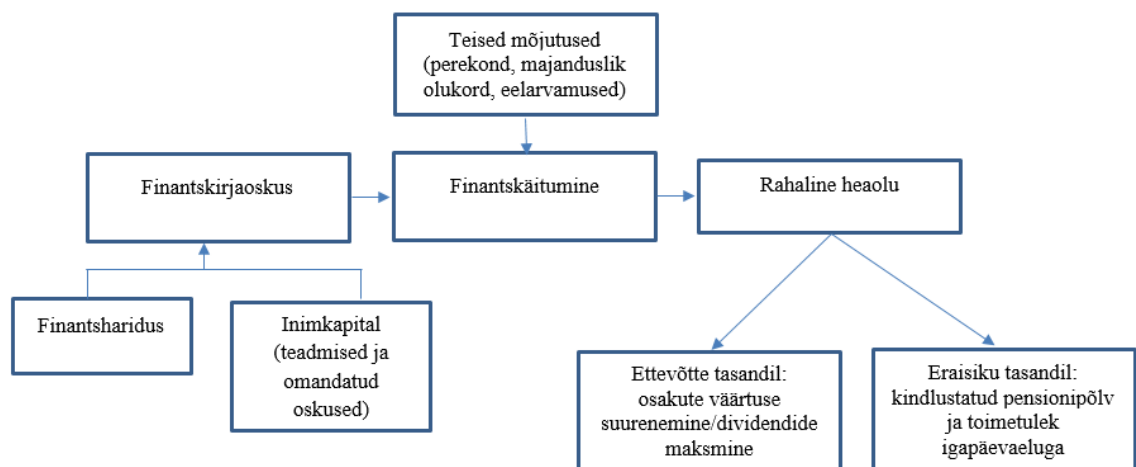
Remund jagas parema arusaamise eesmärgil finantskirjaoskuse kui konseptsiooni erinevad definitsioonid viide kategooriasse (vt tabel 1). Finantskirjaoskuse operatiivsed definitsioonid jagas ta nelja kategooriasse, mis põhinevad käitumisel või võimel. (Remund, 2010: 288)

Tabel 1. Finantskirjaoskuse erinevate definitsioonide kategooriad

Finantskirjaoskus kui...	Kategooriad	Milles seisneb?
konseptsioon	Finantsalaste mõistete teadmine	„Raha haldamiseks peab sellest midagi teadma“
	Finantsmõistete kasutamisoskus	Pole tähtis kui palju mõisteid tead, vaid kui paljusid neist kasutada oskad; (laiem kategooria)
	Oskus hallata isiklikke rahaasju	Suutlikkus ellu viia rahaga seotud ülesandeid (raha teenimine, kulutamine jm)
	Oskus langetada finantsotsuseid	Teadlike otsuste tegemiseks vajalik oskus, sh „võlgade edukas haldamine“
	Enesekindlus planeerida tuleviku finantsvajaduste rahuldamiseks	„Arusaamine investeerimis- ja finantsplaneerimisest“
operatiivne ehk praktiline oskus	Eelarvestamine	Eelarve koostamine ja selle järgimine
	Säästmine	Säästude kogumine, mitte tarbimine kogu sissetuleku arvelt
	Laenamine	Otstarbekas laenamine, mitte tarbekaupade ostmiseks
	Investeerimine	Pikaajaliste finantsotsuste tegemine, et tulevikus oleks saavutatud rahaline heaolu

Allikas: autori koostatud (Remund, 2010: 279-281, 290; Fox, Bartholomae & Lee, 2005: 195; Rhine & Toussaint-Comeau, 2002: 13; Koenig, 2007: 44; Atkinson & Messy 2012: 27) põhjal.

2008. aasta majanduskriisi põhjuseks oli laenajate vähene finantskirjaoskus, mille tulemusena võeti kodulaene, mille tagasimaksmiseks valmis ei olnud (Lusardi & Tufano, 2015: 333). Lisaks avaldas mõju finantsasutuste helde valmisolek laenu anda ja krediidiriski hindamissüsteemi puudujäägid. Finantskirjaoskusest üksi aga ei piisa. Eduka finantskäitumise eeldus on finantskirjaoskus aga puudub põhjus tagajärg seos. Finantskäitumist mõjutavad ka perekond, kultuur, majanduslikud tingimused, käitumislikud kalduvused jm (vt joonis 1) (Huston 2010: 308). Bakalaureusetöö autor täiendas joonist ettevõtte ja eraisiku tasandil rahalise heaolu väljendumise kohta.

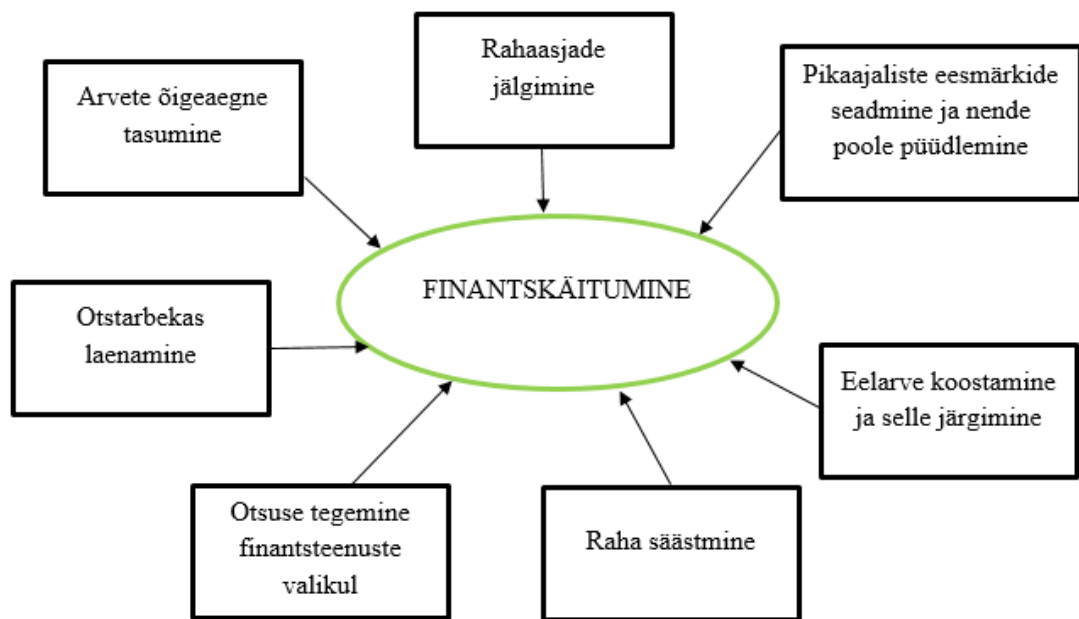

Joonis 1. Seosed saavutamaks rahalist heaolu.

Allikas: autori koostatud (Huston, 2010: 308) põhjal, autori täiendused.

Huston (2012: 570) leidis, et finantskirjaoskusega inimestel on suurem tõenäosus saada odavam kodulaen, kui nendel, kes on finantskirjaoskamatud. Kuna enamik ameeriklasi on Hustoni väitel finantskirjaoskamatud, siis mõningatel juhtudel maksavad nad laenamise eest suuremat tasu (nt kõrgemat intressimäära) (*Ibid*: 571). See võib põhjustada nende suutmatuse majandustingimuste halvenedes laen tagasi maksta. Ameerika Ühendriikides kehtiva seadusandluse korral ei ole laen seotud eraisikuga, vaid objektiga ja seega saavad maksejõuetuses vaevlejad kodulaenu üles ütelda ning leida soodsama eluaseme. Samas põhjustab laenulepingu ülesütlemine finantsolukorra halvenemise investorile, kelle portfelli laen kuulus. Bakalaureusetöö autori hinnangul laenu sidumine objektiga ei ole Eestis perspektiivikas. Sellisel juhul väheneks või muutuks kallimaks pankadelt saadav laenukapital, sest neil väheneb kindlustunne, et laen makstakse tagasi ja seega nõuavad suuremat tootlikkust riski eest.

Kõige tähtsam osa finantskirjaoskusest on Atkinson & Messy väitel finantskäitumine (vt joonis 2). Finantskirjaoskaja teab alati, kui suurt kulutust saab endale lubada mingi asja soetamisel või teenuse tarbimisel. OECD uuringu järgi iga viies Eesti elanik teadvustab endale, et teeb vahel sisseoste kaalumata, kas seda saab endale üldse lubada. (Atkinson & Messy, 2012: 23) Seega 20% elanikest leiavad, et selles aspektis nende käitumine ei vasta finantskirjaoskusele. Kuigi sellise käitumise teadvustamine on selle töö autori hinnangul alus tulevikus targale finantskäitumisele.

Joonis 2. Aruka finantskäitumise komponendid.

Allikas: autori koostatud (Atkinson & Messy 2012: 23-26) põhjal.

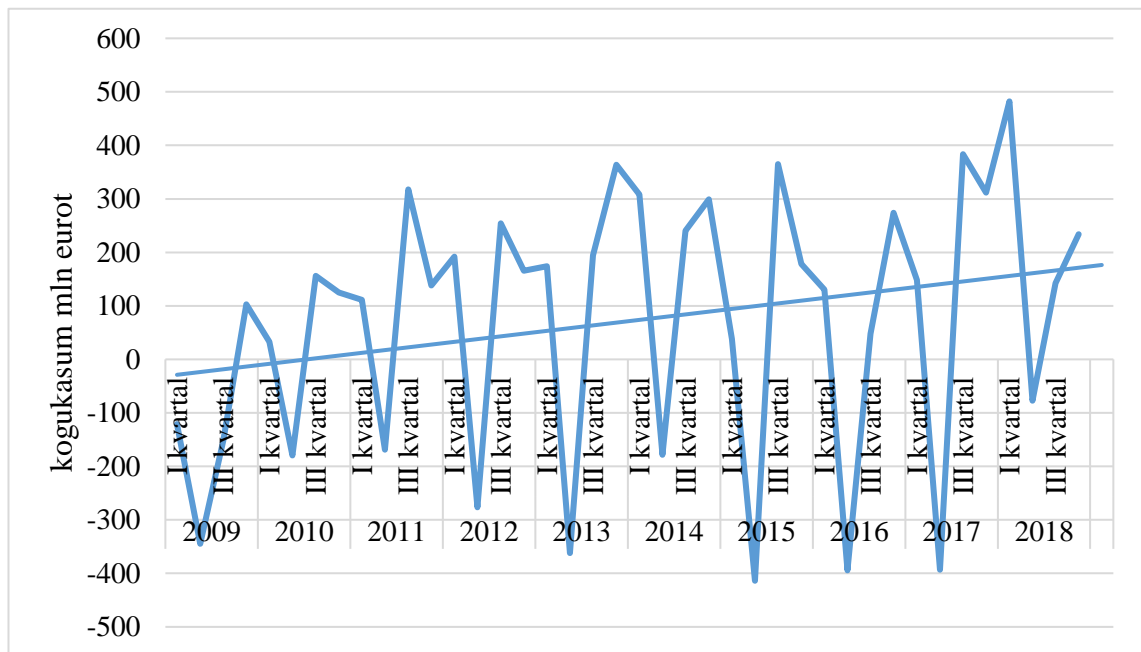
Seega väljendub arukas finantskäitumine rahalise heaoluga, mis eraisiku tasandil tähendab selle töö autori hinnangul hakkama saamist oma igapäevaelus ja pensionipõlves. Ettevõtte jaoks väljendub rahaline heaolu bakalaureusetöö autori arvates võimaluses maksta oma osanikele dividende või teenida osakute müümisega kasumit. Kasum saadakse tänu osakute väärtuse suurenemisele. Tulumaksuseaduse (2019) järgi on dividend „väljamakse, mida tehakse juriidilise isiku pädeva organi otsuse alusel puhaskasumist või eelmiste majandusaastate jaotamata kasumist ning mille aluseks on dividendi saaja osalus juriidilises isikus (aktsiate või osade omamine, täis- või usaldusühingu osanikuks või tulundusühistu liikmeks olemine või muud osaluse vormid vastavalt äriühingu asukohamaa seadustele)“.

Finantstulemuslikkuse mõistet on selgitatud kui „eesmärkide saavutamist“ või samal ajal „olles nii tõhus kui ka produktiivne“ (Bourguignon, 1995 viidatud: Karaye, Ishak, & Che-Adam, 2014: 529 vahendusel; Niculescu, 2003 viidatud Karaye *et al.*, 2014: 529 vahendusel). Finantstulemuslikkust saab määrata väga erinevatel viisidel, nt tasakaalus tulemuskaart, horisontaal- ja vertikaalanalüüs, konkurentsianalüüs, koostööpartnerite analüüs, kuid ühtset mõõdikut selleks pole. Horisontaalanalüüsi käigus kõrvutatakse kahe või enama aasta finantsaruandeid analüüsivaks toimunud muutusi (Kenton, 2018). Välja toodud finantstulemuslikkuse hindamise viisid jagunevad finantsilisteks ning mittefinantsilisteks teguriteks. Täieliku ülevaate saamiseks on vaja hinnata mõlemat (Kotane, 2012: 93). Selles töös hinnatakse finantstulemuslikkust ainult finantsiliste tegurite abil, mida kasutatakse naaberriigis Lätis Kotane 2012. aasta uuringu (*Ibid*: 96) järgi laialdasemalt.

Parem finantskirjaoskus tagab ettevõtte võimaluse parematel tingimustel krediiti saada (Hakim, Oktavianti, & Gunarta, 2018: 4). Paremad laenutingimused tähendavad soodsamat laenu, järelikult ka suuremat kasu kaasatud võõrkapitalist, mis võib väljenduda nt müügitulu kasvus, mida saab kasutada finantstulemuslikkuse hindamiseks. Korb uuris oma bakalaureusetöö raames audiitorfirmade finantstulemuslikkust. Valim koosnes 25 audiitorfirmast, mille tulemuslikkust hinnati perioodil 2005-2014. Uuringust järeldus, et võrreldes Eesti keskmiste rentaablusenäitajatega on audiitorfirmad paremate näitajatega ja seega võib tuua välja, et ka tulemuslikumad. (Korb 2016: 24, 45) Võttes arvesse, et audiitorfirmade töötajate puhul on tegemist erialase finantsharidusega professionaalidega, siis võib eeldada, et neil on hea finantskirjaoskus. Seega võib väita, et finantstulemuslikkus on positiivses seoses töötajate hea finantskirjaoskusega.

Suhtarvude analüüsi hulka kuuluvaks meetodiks on hinnata finantstulemuslikkust rentaablusnäitajate abil. Paljud ettevõtted toovad oma majandusaasta aruannetes välja omakapitali rentaabluse (ROE – *return on equity*) ja varade rentaabluse (ROA – *return on assets*), mida autor küsitluse käigus ka uurib. Omakapitali rentaablus näitab kui palju kasumit teenib iga ettevõtte omakapitali investeeritud eurolt. Varade rentaablus näitab, kui palju kasumit teenib iga ettevõtte varadesse investeeritud eurolt. Seega, ROE näitab omakapitali kasutamise efektiivsust ja ROA varade oma. (Peavler, 2018)

Lisaks rentaablusnäitajatele saab uurida üldist finantstulemuslikkust veel ka raamatupidamisliku tulude ja kulude vahega. Kui ettevõtte tulud ületavad kulusid, siis tegevus on kasumlik. Kahjumi korral on kulud suuremad kui tulud. Põllumajandusettevõtete kasumlikkuse puhul on märgata kasvutendentsi (vt joonis 3).

Joonis 3. Eesti põllumajandusettevõtete kogukasum mln eurot aastatel 2009-2018.

Allikas: autori koostatud („EM041: ettevõtete majandustegevuse näitajad jooksevhindades --- Tegevusala (EMTAK 2008) järgi“, 2019) põhjal.

Finantskirjaoskuse hindamise jaoks pole ühtset mõõdikut aga võimalik on võrrelda riigi keskmiseid tulemusi ja selle põhjal määrata inimese finantskirjaoskus. Finantskirjaoskus ja -käitumine on omavahel seotud – eeldus arukaks finantskäitumiseks on piisav finantskirjaoskus. Ettevõtte finantstulemuslikkuse hindamiseks saab kasutada väga erinevaid meetodeid, selle töö autor kasutab hindamiseks rentaablusnäitajaid ja ettevõtte tulude-kulude vahet.

1.2. Varasemad finantskirjaoskuse uuringud

Teises alapeatükis selgitatakse nii VKEdes kui ka põllumajandusettevõtte mõisteid. Lisaks tuuakse tabelis 2 ülevaade varem Eestis teostatud finantskirjaoskuse ja -teenuste alaste

uuringute kohta. Kirjeldatakse tehtud ettevõtete finantskirjaoskuse alaseid uuringuid välismaal.

Ettevõtte on „majandusüksus, mille kaudu isik tegutseb“ Tsiviilseadustiku üldosa seadus („Tsiviilseadustiku üldosa seadus – Riigi Teataja“, 2019) järgi. Selles bakalaureusetöös defineeritakse VKE kui „ettevõtte, kellel on vähem kui 250 töötajat ning kelle aastakäive ei ole suurem kui 50 miljonit eurot või kelle aasta bilansimaht ei ületa 43 miljonit eurot“ (VKEde määratlust käsitlev teatmik, 2015: 10).

Bakalaureusetöö autor otsustas uuritavaks haruks valida põllumajanduse. Aluseks võetakse Eesti Majanduse Tegevusalade Klassifikaator (EMTAK), mis on rahvusvahelise tegevusharude klassifikaatori NACE² Eesti rahvuslik versioon. Seega mõistetakse põllumajandussektori ettevõtteks ettevõtet, mida EMTAKi kahe esimese taseme järgi tähistatakse A01 ja mille põhitegevusharuks on määratud taime- ja loomakasvatus, jahindus ja neid teenindavad tegevusalad. („EMTAK tegevusalad | RIK“, 2019)

Põllumajandussektorit Eestis iseloomustab sessoonsus. Kõige aktiivsem periood on soojematel aegadel – kevadel, suvel, sügisel. Põllumajandust toetab Euroopa Liit oma ühise põllumajanduspoliitikaga. Põllumajandusettevõtetel on vaja toetuste saamiseks, oma ettevõtlustegevuse toetamiseks, subsiidiume ebasoodsate keskkonnatingimuste tõttu, et konkurents püsida. Samuti toetatakse ühise põllumajanduspoliitikaga liikmesriikide maapiirkondade elujõulisuse püsimist. Põllumajandusettevõtetel on vaja finantskirjaoskust, et toetusi taodelda. Tihti peab ettevõtlustoetuste taotlemiseks olema olema äriplaan ja muud finantsaruanded. Lisaks läheb ettevõtjatel vaja maksutarkust (s.o maksundusega seonduv - maksuseadustiku teadmine), tänu millele ollakse kursis, et on olemas maksusoodustusi.

Vaatamata asjaolule, et maade erastamine algas alles 1990ndatel on Eesti põllumajandussektor järele jõudnud teistele Euroopa Liidu riikidele. Tootlikkuse kasv on olnud Eesti põllumajanduses suur. Põllumajandussektori tootlikkus on kasvanud tänu EL toetustele, mille toel on mehhaniseeritud piima- ja teraviljafarmid. Küll aga pidurdavad ettevõtete arengut palgad, mis on kasvanud kiiremini kui tootlikkus. (OECD, 2018: 41)

² NACE – Euroopa Liidu majandustegevuse klassifikaator

Kui võtta arvesse Eesti põllumajandussektori loodud lisandväärtuse ja sektori enda suurust, siis 2017. aastal investeeriti Eesti põllumajandussektoris loodud põllumajanduse lisandväärtusest ligikaudu 60% (koguväärtusest). See on Euroopa Liidu keskmisest näitajast kaks korda suurem. (Cook, 2018: 28) Eesti põllumajandussektoris on toimunud tootlikkuse kiire kasv. Heaks näiteks on Eestis 2017. aastal ühe lehma kohta saadud piimakogus, ligikaudu 9 t, mis oli Euroopa Liidus paremuselt teine saagikus. Euroopa Liidus toimus 2017. aastal põllumajandustoodangu väärtuse tõus, mida juhtis Eesti ligikaudu 18% kasvuga. (*Ibid*: 58) Ühe täistööajaga töötaja kohta genereeriti 2017. aastal Eestis tulu ligikaudu 67% rohkem kui 2016. aastal. See näitab kuivõrd efektiivsemaks on muutunud Eesti põllumajandustegevus lühikese aja jooksul. (*Ibid*: 77) Äripäeva Põllumajandus.ee artiklist ilmnes, kuidas on piimakarjandusega tegeleva ettevõtte suutnud kasumliku tegevuse juurde jõuda- selleks kaasatakse igapäevatöösse innovatsioon. Näiteks kasutab ettevõtte teadlaste abi söötmisratsioonide väljaarvutamisel. („Pankrotipesast sirgunud edulugu“, 2018)

Tänu sellele, et Rahandusministeerium koordineerib finants- ja ettevõtluspoliitika raames finantskirjaoskuse edendamise programmi, on suurenenud finantskirjaoskuse alaste uuringute arv. Tabel 2 uuringute kohta on toodud alljärgnevalt.

Tabel 2. Varasemad finantsteenuste ja -kirjaoskuse uuringud Eestis

Aasta	Uuringu teostaja	Uuringu nimi	Uuringu eesmärk	Valim
2015	OÜ Saar Poll	Finantsalase kirjaoskuse uuring Eesti elanike seas	Kõrvutada saadud tulemusi eelnevate uuringutega, hinnata elanike teadmisi, hoiakuid ja käitumist rahaasjades.	1137 vanuses 18-80 eluaastat
2014	Turu-uuringute AS	Finantsteenused. Teadlikkus ja kasutamine	Selgitada finantsteenuste kasutamist ja teadlikkust teenuste alal.	762 vanuses 19-65 eluaastat
2012	OÜ Saar Poll	Finantskirjaoskuse ja finantsteenuste alase teadlikkuse uuring Eesti elanike hulgas: teadmised, oskused, käitumine ja hoiakud isiklike rahaasjade korraldamisel	Finantskirjaoskuse taseme mõõtmine kitsamates elanikkonna segmentides.	1513 vanuses 18-80 eluaastat
2012	SA Innove	PISA 2012 Eesti õpilaste finantskirjaoskus	15-aastaste finantskirjaoskuse taseme hindamine	1088 vanuses 15 aastat 3 kuud - 16 aastat 2 kuud
2010	RAIT Faktum & Ariko OÜ	Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas	Selgitada välja elanikkonna finantskirjaoskuse ja finantskäitumise põhijooned.	1000 vanuses 18-74 eluaastat
2009	RAIT Faktum & Ariko OÜ	Finantsteenuste tarbijate teenuste alane teadlikkus	Finantsteenuste tarbijate teadlikkuse välja selgitamine teenuste iseloomust, tingimustest, tarbija õigustest, kohustustest ning järel valve teostamisest. Hinnata tarbijate teadlikkuse muutust võrreldes 3 aastat tagasi tehtud uuringuga.	700 vanuses 19-65 eluaastat
2006	RAIT Faktum & Ariko OÜ	Finantsteenuse eratarbija uuring	Selgitada eratarbijate harjumused, eelistused ja teadmised finantstoodetest ning -teenustest, millest tarbijad aru ei saa.	614 vanuses 19-65 eluaastat

Allikas: autori koostatud (*Finantsteenuse eratarbija uuring*, 2006: 4; *Finantsteenuste tarbijate teenustealane teadlikkus*, 2009: ; *Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010; *Finantskirjaoskuse ja finantsteenuste alase teadlikkuse uuring*, 2012: 3; Vainu, 2014: 4; Riitsalu, 2014: 7;; Maasoo, 2015: 3; Uuringud ja anlüüsid, 2019;) põhjal.

Eesti õpilaste finantskirjaoskust hinnati esimest korda PISA 2012 Eesti õpilaste finantskirjaoskuse uuringuga. PISA 2015 finantskirjaoskuse uuringu valimisse ei sattunud, küll aga on Eesti uuesti esindatud PISA 2018 finantskirjaoskuse uuringus. (PISA 2018, 2017) PISA 2012. aasta uuringust selgus, et 78% õpilastest ei ole saanud koolis finantsharidust. Olukord on nüüdseks paranenud, sest 2013/2014 õppeaastal üheksandasse klassi jõudnud õppisid uue õppekava alusel, mis sisaldab finantskirjaoskuse teemasid. (Riitsalu 2014: 6) 2018. aasta PISA uuringu tulemused avaldatakse 2019. aasta detsembris („PISA 2018 uuringul üle 7000 Eesti õpilase“, 2018). Siis on võimalik ka järeldusi teha, kas ja kui palju on finantshariduse saanud õpilaste finantskirjaoskus parem võrreldes eelmises uuringus osalenud koolilastega.

Üldiselt hinnati Eesti õpilaste finantskirjaoskuse taset PISA 2012 uuringu järgi 18 maailma riigi võrdluses kolmandaks. Eesti õpilaste finantskirjaoskus on samal tasemel uuringus osalenud Austraalia ja Uus-Meremaa õpilastega. Kui Austraalias ja Uus-Meremaal on eksisteerinud riiklikud programmid varem või/ja kuulub nende riikide koolide õppekavadesse finantshariduse aineid, siis Eesti õpilaste sama kõrge finantskirjaoskuse tase on saavutus. (Riitsalu, 2014: 10)

Põhjalikumad finantskirjaoskuse uuringud täiskasvanute seas on teostanud uuringuagentuurid Turu-uuringute AS, OÜ Saar Poll ja RAIT Faktum & Ariko OÜ peamiselt Rahandusministeeriumi tellimusel (vt tabel 1). Peaaegu kõigis välja toodud uuringutes oli valimi suurus üle 1000 inimese. Suurima vastajate hulgaga on 2012. aasta finantskirjaoskuse uuring.

Võrreldavad on 2006., 2009. ja 2014. aastal teostatud uuringud, mille eesmärk oli välja selgitada teadlikkus finantsteenustest ja nende kasutamine. 2012. aastal uuriti samuti teadlikkust finantsteenustest, kuid uuringus ei keskendutud ainult finantsteenuste teadlikkusele ja mõningad vastused ei ole võrreldavad.

Võttes arvesse, et RAIT Faktum & Ariko OÜ 2009. aasta uuring (*Finantsteenuste tarbijate teenustealane teadlikkus*, 2009: 6) toimus majandussurutise ajal, siis on hea täheldada trendi, et kõige tähtsamaks peetakse säästmist mustadeks päevadeks, mitte sihtotstarbelist säästmist. Uuringust (*Ibid*: 4) selgus, et inimeste ootused finantsteenuste

kohta käivale infole on arusaadavus, konkreettus ja ajakohasus. 2014. aasta Turu-uuringute AS uuringust (Vainu, 2014: 28) tuli välja, et ajakohasus on endiselt tähtis aga langes alates kõige tähtsamast kuni vähem tähtsamani skaalal neljandaks ja mõnevõrra tähtsamaks loetakse näidetega selgitusi.

2015. aasta osaühingu Saar Poll uuringut võrreldes 2010. aasta RAIT Faktum & Ariko uuringuga on suurenenud perede arv, kes koostavad eelarve. Kui 2010. aastal koostas eelarve iga kolmas pere (*Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 32), siis 2015. aasta uuringu alusel peaaegu iga teine pere. Enim koostatakse eelarvet kuu kaupa. (Maasoo, 2015: 27)

Inimeste rahaga toimetulek on muutunud paremaks. Kui 2010. aastal (*Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 37) peaaegu iga teine küsitletu oli sattunud viimase aasta jooksul olukorda, kus nende sissetulek ei katnud tehtud kulutusi, siis 2015. aastaks on nende hulk vähenenud. Vaid iga neljas vastaja on sellisesse olukorda sattunud. (Maasoo, 2015: 70) Bakalaureusetöö autori hinnangul võib sellistesse olukordadesse sattunute osakaalu vähenemine olla tingitud eelarve koostamisest ja paremast majanduskeskkonnast.

2015. aastal osaühingu Saar Poll teostatud uuringu üheks sihtrühmaks olid ettevõtjad, nad moodustasid 11% valimist. Uuringust selgus, et ettevõtjad planeerivad oma rahaasju pikema perioodi peale kui teised uuringus osalejate grupid. Samuti hindavad ettevõtjad oma oskust raha kasutada kõige kõrgemini. (*Ibid*: 8)

Maasoo soovib finantskirjaoskuse õpetamisele läheneda individuaalselt ja sarnasel viisil nagu juristidel kombeks. Erinevate programmide raames kaasavad juristid vabatahtlikke õigusteaduse tudengeid, kes annavad nõu individuaalselt ja objektiivselt, ilma rahalist kasu saamata. (*Ibid*: 10) Töö autor nõustub uuringu tegijate välja toodud soovitusel, sest sellisel juhul oleks tagatud finantsteenuste alase info objektiivsus ja vabatahtlikud ei saaks peale kogemuse mingisugust kasu. Näiteks saaksid nad harida inimesi teemal, mida üldiselt varakindlustus ei korva, seejuures ei anta soovitusi, millise teenusepakkuja käest kindlustus ehk finantsteenuse osta.

Vastamise objektiivsus, mis eelpool kirjeldatud õpetusviisi korral oleks tagatud, ei olnud kõige tähtsamate ootuste seas finantsteenusele 2014. aasta Turu-uuringute AS teostatud uuringu järgi. Samas keskmiselt iga neljas inimene, järelikult arvestatav osa küsitletutest, peab objektiivsust tähtsaks. (Vainu, 2014: 28) „Erapooletu, personaalne finantsalane nõustamine aitaks hirme maha võtta...” leidsid 2013. aasta sihtasutuse Poliitikauuringute keskuse Praxis uuringus „Säästmisega seotud käitumuslikud aspektid ja eestlaste säästmiskäitumise mõjutamise võimalused“ osalejad (Nestor *et al.*, 2013: 6).

Madiste (2012: 52) tõi välja, et ekspertide hinnangul on erinevate finantsprogrammide puhul oluliseks mõõdikuks ka meediakajastus. Meediakampaaniaid peetakse teadlikkuse suurendamise abinõudeks, aga mitte mõju avaldajateks käitumisele (Madiste, 2012: 61). 2006. aasta RAIT Faktum & Ariko OÜ uuringu (*Finantsteenuse eratarbija uuring*, 2006: 17) järgi oli meedia mõju finantsteenuste valikul lausa 33%, kuid see oli ajaga tunduvalt vähenenud, umbes 11%ni 2015. aastal. Enim mõjutab meedia 2015. aasta OÜ Saar Poll teostatud uuringu kohaselt kindlustuste valikut. (Maasoo 2015: 20, 21) Uuringute põhjal (*Finantsteenuse eratarbija uuring*, 2006: 17; *Finantsteenuste tarbijate teenustealane teadlikkus*, 2009: 18; *Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 26; Maasoo, 2015: 20) selgus, et enim mõjutab finantsteenuste valiku tegemist internetist või klienditeenindajalt saadud info. Noored peavad meediakajastust säästmise kohta piisavaks. Samas leitakse, et meedia ei populariseeri säästmist piisavalt (Nestor *et al.* 2013: 4). Selle töö autori hinnangul on sotsiaalmeedias säästmisest rääkimine muutunud üha populaarsemaks. Swedbanki loodud grupp „Kogumispäevik“ sotsiaalvõrgustikus Facebook on kogunud palju liikmeid, 2019. aasta alguses oli neid üle 25 000. Grupis saab küsida nõu säästmise, laenamise, eelarve koostamise kohta ja ka teistel rahaasju puudutavatel teemadel. Autori arvates on grupi peamiseks eesmärgiks tõsta liikmete finantskirjaoskuse taset.

Eesti inimestel on peaaegu kõigil olemas mõni finantsteenuse, enamikel juhtudel arvelduskonto ja pooltel kohustuslik pensionifond. Võrreldes investeerimisfondi osakute olemasolu erinevate uuringute alusel on aastate võrdluses investeerimisfondi osakud vaid vähestel, paaril protsendil vastanutest. (*Finantsteenuste tarbijate teenustealane teadlikkus*, 2009: 3; *Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 26; *Finantskirjaoskuse ja finantsteenuste alase teadlikkuse uuring*, 2012: 81; Vainu, 2014:

10; Maasoo, 2015: 52) Investeeringufondi osakute omamise väike osakaal võib selle töö autori arvates viitada asjaolule, et paljud inimesed pole sellisest investeeringuviisist teadlikud, peetakse seda liiga riskantseks või hinnatakse osakute tootlikkust madalaks.

Kõige populaarsemaks finantsteenuste tarbimise otsustusprotsessiks 2006., 2009. ja 2010. aastal (*Finantsteenuse eratarbija uuring*, 2006: 13; *Finantsteenuste tarbijate teenustealane teadlikkus*, 2009: 16) oli uurimine ja pakkumise võtmine mitmelt pakkuvalt. 2010. aasta RAIT Faktum & Ariko uuringu käigus selgitati otsustusprotsesside olemust mitmete finantsteenuste lõikes. Tagatiseta pangalaenu, arveldusarve ja tähtajalise hoiuse puhul vastati kõige sagedamini, et ei kaalutud teisi variante. Tõenäoliselt saab mainitud teenuseid tarbida kõige mugavamalt oma kodupangas. (*Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 25)

Rahaga ümberkäimise oskus oli 2012. aastal inimeste enda hinnangul madal. 2012. aastal (*Finantskirjaoskuse ja finantsteenuste alase teadlikkuse uuring*, 2012: 70) uuriti teadlikkust ja käitumist rahaasjades erinevates valdkondades: rahaasjade jälgimine, raha majandamise ja kogumise oskus, finantsteenuste tingimuste võrdlemine ning rahaasjades olulisega kursis olemine. Kõige kõrgemalt hindas kolmandik inimestest end rahaasjade jälgimises väga heaks. Kõige halvemini hinnati oma kursisolekut rahaasjades olulisega. Tegelik teadlikkus rahaasjadest oli veelgi madalam kui iseenda antud hinnang (*Ibid*: 87).

Enamik 2015. aasta OÜ Saar Poll uuringus osalejad leidsid, et nende teadmised rahaasjadest on küllaltki kõrged või keskmised. Hinnang leidis kinnitust tegelike teadmistega võrreldes. Osati hästi vastata küsimustele, mis puudutasid raha jagamist, inflatsiooni, laenamist ja investeerimist. Kui küsimuses olev periood oli üle aasta, siis vastasid vaid alla poole küsitletutest õigesti intressiküsimusele. (Maasoo, 2015: 45-47, 49)

Uuringute tulemuste põhjal võib järeldada (vt tabel 3), et Eesti inimeste finantskirjaoskus on ajaga paranenud. Eesti õpilaste finantskirjaoskus on olnud kõrge võrreldes välisriikide eakaaslastega ka ilma formaalse finantshariduseta õppekavas. See võib viidata lapsevanemate heale teavitustööle, tänu millele on õpilased parema oskusega ja oskavad näiteks intressi arvutada. Samas tuleb uuringutest välja, et kuigi Eesti elanike leibkonnad säästavad, siis vaid vähesed investeerivad. Siinkohal on vaja täpsemalt

hinnata Eesti elanike individuaalset riskikartust ja tõsta nende teadlikkust riskide maandamisest investeerimisel. Autor on täheldanud järjest enam finantsteenuseid, mis soodustavad investeerimise alustamist alates mõnekümnest eurost, tehes investeerimise kättesaadavamaks üha rohkematele. Samuti on ilmunud mitmeid raamatuid selgitamaks investeerimisega alustamist võhikutele. Autor eeldab, et enamik elanikest teab, et inflatsioon toimub, sest inflatsioonitasemest räägitakse ajakirjanduses pidevalt aga oletab, et paljud ei teadvusta, mis see tähendab neile pikas perspektiivis, sh olemasolevate säästude kontekstis.

Tabel 3. Uuringutest ilmnunud asjaolud aastatel 2006-2015.

Uuring →	2006 Finantsteenused	2009 Finantsteenuste tarbijate teenuste alane teadlikkus	2010 Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas	2012 PISA 2012 Eesti õpilaste finantskirjaoskus	2012 Finantskirjaoskuse ja finantsteenuste alase teadlikkuse uuring Eesti elanike hulgas	2014 Finantsteenused. Teadlikkus ja kasutamine	2015 Finantsalase kirjaoskuse uuring Eesti elanike seas
Näitaja ↓							
Ettevõtjaid valimist	Iseendale tööandja 5% ehk 31 inimest	Ettevõtja, FIE 9% ehk 62 inimest	Iseendale tööandja 10% ehk 100 inimest	-	Juht, ettevõtja 8% ehk 121 inimest	Ettevõtja, juht, tippspetsialist 17% ehk 130 inimest	Ettevõtjad ja iseendale tööandjad (sh FIE) 11% ehk 129 inimest
Arveldusarve olemas	Mingisugune finantsteenuse kõigil küsitletutel	Mingisugune finantsteenuse kõigil küsitletutel	90%	82%	97%	99%	96%; Mingisugune finantsteenuse olemas 98%
Pere eelarve olemas	-	-	33%	Perepuhkuse eelarvet oskas planeerida 55%	38%	-	43%
Seab pikaajalisi eesmärke			40% alati või sageli		1/3 pikema perioodi peale kui 1 kuu		1/3 pikema perioodi peale kui 1 kuu 41% nõus/täiesti nõus, et väide „ma püstitan pikaajalisi rahalisi eesmärke ja püüan neid saavutada“ käib nende kohta
On säästnud 12 kuu jooksul	35%	47%	59%	-	65%	50%	65%
Üldine hinnang finants- kirjaoskusele			Vajaks kindlasti parandamist	18 riigi võrdluses 3. koht; OECD uuringu noorte keskmisest parem	On paranenud võrreldes 2010. aastaga		On märgata aastate võrdluses tõusutendentsi

Allikas: autori koostatud (*Finantsteenuse eratarbija uuring*, 2006: 4, 6, 31; *Finantsteenuste tarbijate teenustealane teadlikkus*, 2009: 8-10, 46; *Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 4, 11, 32, 36, 42, 55; *Finantskirjaoskuse ja finantsteenuste alase teadlikkuse uuring*, 2012: 4, 11, 14, 38; 40; Riitsalu, 2014: 10, 12, 16; Vainu, 2014: 7, 9-10, 53; Maasoo, 2015: 3, 8, 17, 27-28, 73, 76); autori arvutused.

Üldiselt võib hinnata elanike finantskirjaoskust piisavaks. Samas mitte nende küsitletute, kes hindasid enda finantskirjaoskuse taset madalaks, sest üldiselt oli hinnang ning tegelik finantskirjaoskuse tase seotud (Maasoo, 2015: 49). Enim taset parandavaid programme peab suunama madala finantskirjaoskusega inimestele. Üldjoontes iseloomustab sotsiaal-demograafiliselt madalama finantskirjaoskuse tasemega inimesi madalam haridustaseme, maapiirkonnas elamine, neil on väiksem sissetulek, nad on mitte-eestlased ja noored (Maasoo, 2015: 48).

Lisaks mainitud varasemalt Eestis tehtud uuringutele on kirjutatud bakalaureusetöid finantskirjaoskuse ja -käitumise kohta. On uuritud finantskäitumist mõjutavaid tegureid, laenude mõju finantskäitumisele, hinnatud üliõpilaste ja 9. klassi õpilaste finantskirjaoskuse taset, finantsteenuste kasutamisharjumusi noorte seas, finantskirjaoskust finantsvaldkonna töötajate seas, erinevate generatsioonide ootuseid finantsteenustele jm.

Järgnevalt kirjeldatakse ettevõtjate finantskirjaoskuse kohta tehtud uuringuid. 2015. aasta OÜ Saar Poll teostatud finantskirjaoskuse uuringus vaadeldi eraldi segmendina Eesti ettevõtjaid, aga autorile teadaolevalt pole Eesti ettevõtjad moodustanud kogu finantskirjaoskuse uuringu valimit. Küll on tehtud väikeettevõtete finantskirjaoskuse kohta uuringuid välisriikides. Autori leidis mõned uuringud, mis olid tehtud Aafrika riikides, mis võrreldatavuse seisukohalt pole head, kuna majanduskeskkond ja -tingimused on väga erinevad. Seega tuuakse välja vaid mõned Euroopas teostatud uuringud.

Juhtide seas on finantskirjaoskus eriti tähtis. Peamiseks põhjuseks, miks ettevõtted pankrotistuvad, on juhtimisprobleemid. Need võivad tuleneda juhile vajalike isikuomaduste puudumisest aga ka teadmiste, hariduse ja oskuste puudumisest. (Lukason, 2010: 9) Seega võib juhi finantskirjaoskuse puudumine või madal tase viia ebapädevate otsusteni, mis võivad kaasa tuua ettevõtte pankrotistumise.

Finantskirjaoskuse üheks osaks peetav maksuoskus on väikeettevõtete puhul madal. Ettevõtjad ei ole proaktiivsed õppimaks vajalikku, samas väidetakse, et uuritakse maksude kohta nii finantsnõustajatelt kui ka maksuametilt. Voti seisneb aga selles, et nõu

pärimine pole regulaarne. (Freudenberg, Chardon, Brimble, & Isle, 2017: 7) Kõrgema maksuoskuse saavutamist takistavad ka Riigikogu tehtavad sagedased maksumuudatused, mis raskendavad mitteprofessionaalidel vajalike teadmiste omandamist.

Dahmen & Rodrigueze tehtud uuringust selgus, et pooled ettevõtjad ei jälgi regulaarselt finantsaruandeid. Leiti selge seos ebapiisava finantskirjaoskuse ja ettevõtte finantsraskuste vahel. Kõik raskustes ettevõtte juhid tunnistasid, et finantsaruannetega kursis olemist takistab ebapiisav finantskirjaoskus. Tulemused ei ole üldistatavad, sest tegu on kvalitatiivse uuringuga ja valimi mahuks oli vaid 14 Florida väikeettevõtet. (Dahmen & Rodriguez, 2014: 8-9) Seega võib tulevikus aidata raskustes ettevõtjaid õigeaegne finantskoolitus või -alane nõu aga seos ettevõtja ebapiisava finantskirjaoskuse ja ettevõtte finantsraskuste vahel vajab täiendavat uuringut. Tänu koolitustelt omandatud teabele on võimalik langetada arukaid otsuseid, kui olukord ei ole veel ettevõtte jaoks pöördumatu.

2006. aastal korraldasid Brown, Saunders ja Beresford Suubritannias uuringu, mille käigus küsitleti ettevõtlusega alustanud 147 väikeettevõtet. Nad leidsid, et üle poolte küsitletud ettevõtjatest tegelevad ettevõtte juhtimise kõrval ka ettevõtte raamatupidamisega. Huvitav on asjaolu, et ettevõtjad, kes ise tegelesid ka raamatupidamisega, hindasid oma finantskirjaoskust siiski madalaks. Finantsalastele teadmistele anti samuti madal tähtsus võrreldes teiste vajaminevate oskustega ettevõtjana tegutsedes. Tähtsamaks peeti nt müügi- ja juhtimisoskust. (2006: 179, 187-188) Raamatupidamisteenuse tellimine professionaalselt ettevõtetelt ei tooks kaasa samuti paremat tulemust, sest oskus ei parane kui seda ei arendata. Kindlasti pole selle töö autori hinnangul juhile ainsaks vajalikuks oskuseks finantskirjaoskus. Samas leiab autor, et ilma selle oskuseta pole ettevõtte juhtimine heas mõttes tulemuslik. Teine võimalus oleks kompenseerida juhi oskuse puudumist kaasates otsustamisse töötajaid, kes on finantskirjaoskusega.

Jaworski (2011: 69) uuringus küsitleti 1008 Poola väikeettevõtte juhti. Teostatud uuringu põhirõhk ei olnud ettevõtja finantskirjaoskuse olemasolu uurimisel, vaid raamatupidamissüsteemi ja ettevõtja infovajaduse seose uurimisel. Uuringu tulemusena selgus, et kasutatav raamatupidamissüsteem ja infovajadus on seotud. Leidis kinnitust ka

püstitatud hüpotees, et lihtsustatud aruandlus Poola väikeettevõtete jaoks ei ole vastavuses nende endi infovajadusega. (Jaworski, 2011: 69) Järelikult võib pärssida ettevõtte finantsolukorda riigis kehtivad aruandluse nõuded, mis võivad olla liiga keerukad või samas ka liigselt lihtsustatud. Liigselt lihtsustatud aruandlussüsteemi tõttu ei saa ettevõtjad vajalikku infot kätte ja peavad paralleelselt omama keerukamat aruandlust ettevõttes sees kasutamiseks.

Győri & Czakó (2018) käsitlesid Ungaris, 2017. aastal, teostatud uuringus finantskirjaoskust põhjalikumalt. Uuringust selgus, et peaaegu kõik Ungari väike- ja keskmise suurusega ettevõtted kasutavad mingit finantsteenust. Sama selgus eratarbijate puhul Eestis tehtud uuringutes (vt tabel 3). 95% uuritud ettevõtjatest kasutasid internetipangandust. Kaks kolmandikku küsitletutest olid kõrgharidusega ja enamik sai finantshariduse koolist või koolitustelt. Samuti leiti, et Ungari ettevõtjad õppisid vajalikke oskusi oma perekonnalt, lisaks ka sõpradelt või said oskused läbi kogemuse. (*Ibid*: 237, 250) Bakalaureusetöö autori arvates õppisid 2012. aasta PISA uuring Eesti õpilaste finantskirjaoskus osalejad vajalikud finantsteadmised ja -oskused oma perekonnalt.

Üle poolte Győri & Czakó käsitletud uuringus osalenud Ungari ettevõtjatest säästavad raha, enamasti hoitakse sääste sularahana või tähtajatu hoiusena arvelduskontol. Levinud on hoida sääste ka tähtajalises hoiuses. Investeerimine aktsiaturul on kõige ebapopulaarsem viis säästudega ümber käimisel. Sama selgus ka 2015. aasta OÜ Saar Poll teostatud uuringu järgi eratarbijate puhul Eestis (Maasoo, 2015: 52). Üle kahe kolmandiku Ungari ettevõtjatest on võtnud laenukohustuse. Ollakse hästi kursis ka erinevate laenamisviisidega, nt arvelduslaen. (Győri & Czakó, 2018: 239, 241-242)

Ungari ettevõtjate finantskirjaoskuse uuringu tulemusena sai eristada kolme gruppi ettevõtteid: 1) säästlikud ja traditsioonilised; 2) ressursipuuduses vaevlevad; 3) targalt finantseeritud. Suurima osakaalu moodustasid esimese grupi ettevõtted – säästlikud ja traditsioonilised. Neid iseloomustab keeldumine laenukohustust võtta, erinevate kindlustuste ja säästude olemasolu. Kõige väiksema osakaalu moodustasid targalt rahastatud ettevõtted, mis võtsid kõige tõenäolisemalt laenu aga ka kelle väljastatud arveid tasutakse tõenäoliselt hilinemisega. (*Ibid*: 245)

Ungaris tehtud uuring oli kõige kaasaegsem, sobivam majanduskeskkonna poolest ja põhjalikum, mille autor leidis. Selle põhjal võib öelda, et VKEdes on suurem osa töötajaid finantskirjaoskusega. Samas võiks nende osakaal moodustada veel suurema osa. Hea on, et säästetakse ja kaasatakse laenukapitali oma tegevusse, mis üldjuhul tuleb soodsam kui omakapital. Aga endiselt moodustavad suurima grupi ettevõtted, keda iseloomustatakse kui traditsioonilisi ja kes keelduvad laenukohustust võtmast.

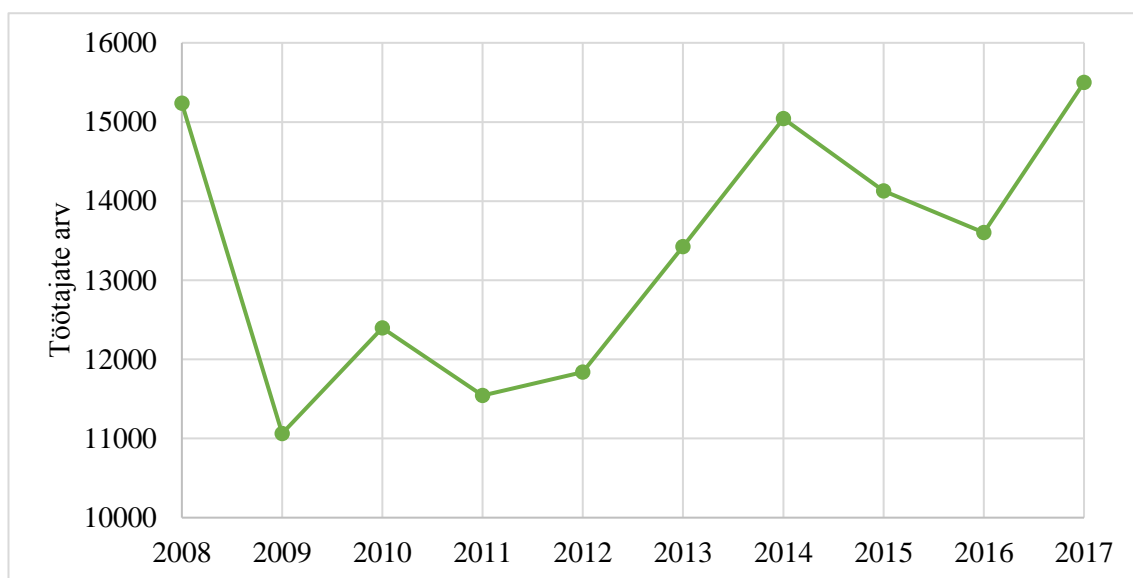
Eesti elanike finantskirjaoskuse tase on hea. Samas leidub inimesi, kelle finantskirjaoskust peab parandama. Põhikooli õppekavadesse on lisatud finantshariduse andmine, seega on oodata, et finantskirjaoskuse tase paraneb veelgi ajaga. Täpsema ülevaate Eesti õpilaste ja teiste elanike finantskirjaoskusest saab 2019. aasta lõpus, kui avaldatakse PISA 2018 Eesti õpilaste finantskirjaoskuse ja Eesti elanike finantskirjaoskuse 2018. aasta uuringute tulemused. Ettevõtjate seas teostatud finantskirjaoskuse uuringute käigus on selgunud, et madal finantskirjaoskus häirib ettevõtte tegevust, sest ettevõtjad/juhid ei ole piisavalt kursis oma firma finantsaruandlusega. Finantsnäitajad on aluseks pädevate otsuste langetamisel.

2. EESTI PÕLLUMAJANDUSETTEVÕTETE FINANTSKIRJAOSKUSE UURING

2.1. Uurimisprotsessi ning andmete kirjeldus

Teises peatükis kirjeldatakse autori teostatud empiirilist uuringut. Autor tutvustab bakalaureusetöös kasutatavat meetodit. Iseloomustab üldkogumit, valimit ja seab piirangud valimisse sattumiseks.

Majanduslikult aktiivsetest ettevõtetest 10-49 töötajaga ettevõtted moodustasid Eestis 2017. aastal umbes 5%. Kõige enam on Eestis vähem kui 10 töötajaga ettevõtteid, neid on üle 100 000. 10-49 töötajaga majanduslikult aktiivseid ettevõtteid oli 2017. aastal ligikaudu 6 400. (Majanduslikult aktiivsed ettevõtted töötajate arvu järgi, 2019)

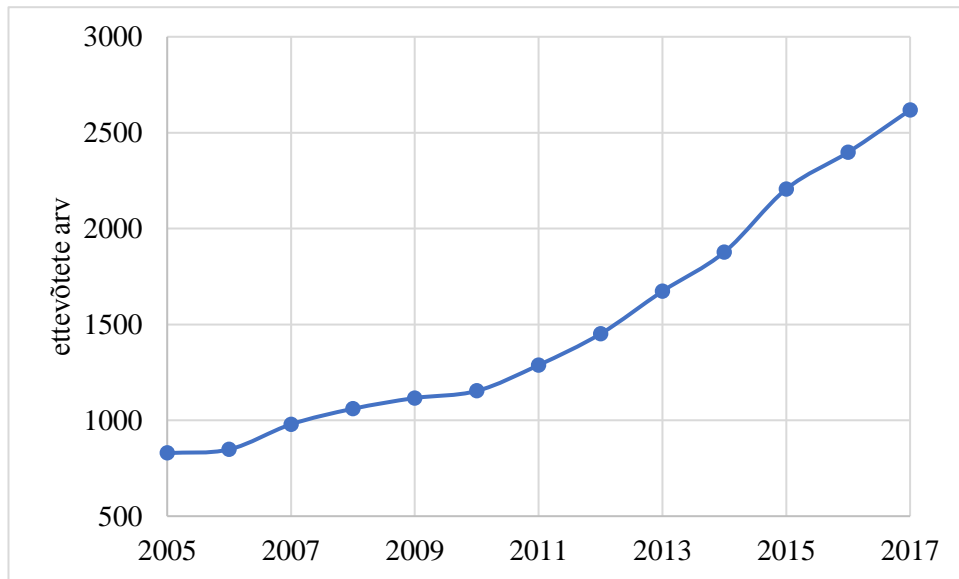

Joonis 4. Töötajate keskmine arv kokku EMTAK tasemel A – põllumajanduses, metsamajanduses ja kalapüügis

Allikas: autori koostatud (PA5216..., 2019) põhjal.

Alates 2008. aastast on hõivatute arv põllu-, metsamajanduses ning kalapüügis olnud ühtlane. Jooniselt 4 on näha, et kõige madalam oli hõivatute arv tasemel A 2009. aastal.

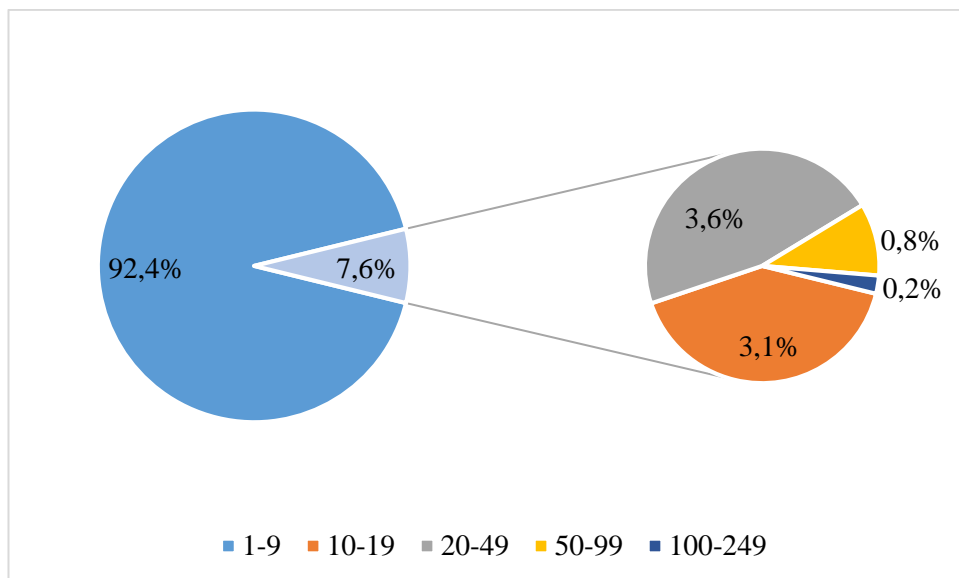
2017. aastal oli töötajate keskmine arv põllumajanduses 15 500. Statistikaameti andmed on taandatud täistööajale, seega eeldatavasti on töötajate arv suveperioodil suurem. (PA5216..., 2019) Tegevusalades hõivatutest on taseme A hõivatute osakaal alates 1989. aastast langustrendis, v.a majanduslanguse ajal aastatel 2009-2010 ja vahetult pärast seda kuni 2012. aastani. Viimaste andmete põhjal (2017. a) moodustasid põllu-, metsamajanduses ja kalapüügis hõivatud 3,5% kõikidest hõivatutest. (TT0200..., 2019)

Joonis 5. Põllumajandusettevõtete arv perioodil 2005-2017.

Allikas: autori koostatud (EM001..., 2019) põhjal.

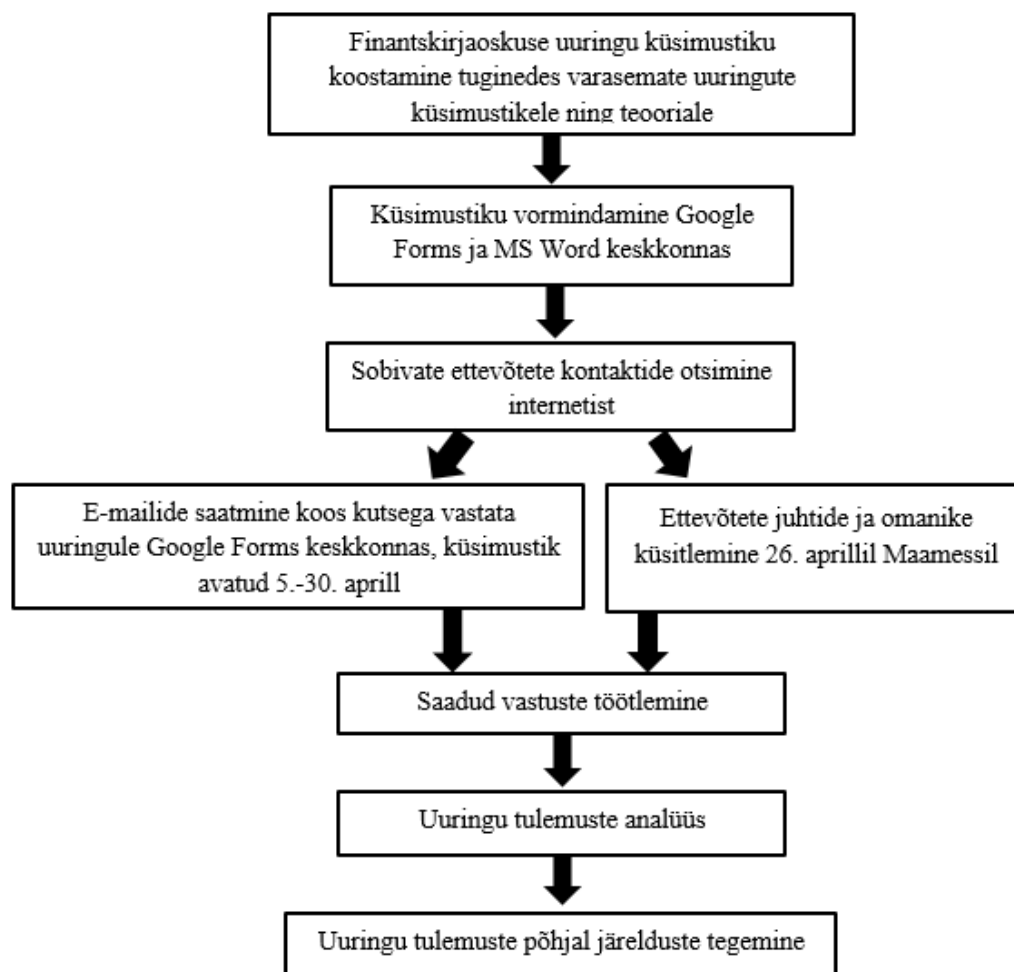
Põllumajandussektori taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavatesse tegevusalasse kuuluvaid ettevõtteid oli viimaste kättesaadavate andmete põhjal (2017. aastal) 2618. Kõige suurema osa põllumajandusettevõtetest moodustavad kuni 9 töötajaga ettevõtted. Neid oli 2418 ja moodustasid kõikidest tegutsevatest 92% (vt joonis 6). 2017. aastal ei olnud ühtegi üle 249 töötajaga põllumajandusettevõtet. (EM001..., 2019)

Joonis 6. Põllumajandusettevõtete osakaal töötajate arvu järgi 2017. aastal.

Allikas: autori koostatud Statistikaameti andmete (EM001..., 2019) põhjal.

Bakalaureusetöö autor otsustas uurimismeetodina kasutada internetiküsitlust. Valik langetati lähtuvalt eesmärgist saada võimalikult palju vastuseid. Küsimustik vormistati *Google Forms*-i keskkonnas ja *MS Word*-is. Vastuste kogumiseks saatis autor e-kirju kutsega vastata küsimustikule. Lisaks osales autor Maamessil, kus kogus vastuseid silmast silma intervjuuerides või lastes vastajal ise täita küsimustik. Küsimused olid mõlema viisi puhul samad. Suurem osa vastuseid saadi *Google Forms*-i kaudu. Eesmärgiks oli küsitleda ettevõtte omanikku või juhti ehk isikut, kes langetab suurem osa finantsotsuseid. Selle töö autor soovis saada täiendavaid vastuseid ja selleks otsustas ta küsitleda põllumajandusettevõtjaid ka Maamessil. Joonisel 7 on toodud uurimisprotsessi kulg.

Joonis 7. Uurimisprotsessi etapid.

Allikas: autori koostatud.

Küsimustik koosneb kuuest teemaplokist (vt tabel 2). Suurem osa finantskirjaoskust hindavatest küsimustest põhinevad OECD uuringul, kuna töös kasutatakse OECD finantskirjaoskuse definitsiooni ning eesmärgiks on võimaldada autoril saadud tulemusi võrrelda eelnevate uurimuste tulemustega. Täpsed küsimused ja vastusevariandid on välja toodud lisas 1. Küsimustik koosneb 27 küsimusest.

Tabel 4. Küsimustiku plaan

Teemaplokk	Märksõnad ja eesmärk
1.	Sissejuhatus, taustinfo
2.	Ettevõtte kirjeldus
3.	Enda hinnang rahatarkuse tasemele
4.	Finantskirjaoskuse ülesanded
5.	Finantskirjaoskuse väited
6.	Hoiakud ja suhtarvude arvutamine

Allikas: (Maasoo, 2015: 76-77); autori täiendused.

Valimisse sattumiseks:

- 1) elimineeris autor kõik üldkogumi ettevõtted, mida võiks pidada idufirmaks³;
- 2) ettevõtte vanus Äriregistri andmete kohaselt oli enam kui kaks aastat.

Uuringus kasutati mugavusvalimit. Valimisse kuulusid põllumajandusettevõtted (EMTAK 2008 järgi põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi tegevusala teise taseme 01 alla liigitatud ettevõtted), kelle e-posti aadressid olid internetis kättesaadavad. Autor otsis ettevõtte nime järgi E-Krediidiinfost tema peamise tegevusala ja e-posti aadressi. Suurem osa vastajad said e-kirjaga kutse vastata küsimustikule. Küsitlusperiood oli 5.-30. aprill. Valim koosnes 320 juhuslikust ettevõttest ja 20 ettevõttest, kes osalesid Tartus toimuval Maamessil 26. aprillil külastajana või eksponeerijana. Küsimustikule vastas 43 ettevõtet aga üks vastus eemaldati, sest ettevõtte nime järgi oli võimalik tuvastada, et tegu ei ole põllumajandusettevõttega. Seega saadi kokku 42 vastust ja vastamise määraks kujunes 12,4%. Vastamise määr on üsna madal. Madala vastamise määra põhjuseks võib olla kevadine ajanappus põllumajandusettevõtetes ja küsimus ettevõtte nime kohta. Ettevõtte nime avaldas alla poole vastajatest.

³ 1) Blanki („Steve Blank What’s A Startup?“, 2010) järgi on idufirma organisatsioon, mille eesmärk on töötada välja oma ärimudel.

Tabel 5. Uuringus osalenute demograafilised ning töökogemuse ja ametikohaga seotud näitajad

Näitaja		Vastajate arv	Osakaal (%)
Sugu	mees	33	78,6
	naine	9	21,4
	Kokku	42	100,0
Vanus	...-29	1	2,4
	30-39	6	14,3
	40-49	17	40,5
	50-59	10	23,8
	60-69	4	9,5
	70-79	4	9,5
	Kokku	42	100,0
Haridustase	Kutseharidus põhikooli baasil	3	7,14
	Keskharidus	2	4,8
	Kutseharidus keskkooli baasil	4	9,52
	Keskeriharidus	3	7,14
	Kõrghariduse bakalaureus	8	19,0
	Kõrghariduse magister	22	52,4
	Kokku	42	100,0
Ametinimetus	FIE	5	11,9
	raamatupidaja	2	4,8
	omanik	11	26,2
	juht	14	33,3
	juhatuse liige	10	23,8
	Kokku	42	100,0
Töökogemus praeguses ettevõttes	...-9	10	23,8
	10-19	13	31,0
	20-29	15	35,7
	30-39	4	9,5
	Kokku	42	100,0
Töökogemus põllumajandussektoris	...-9	4	9,5
	10-19	8	19,0
	20-29	15	35,7
	30-39	7	16,7
	40-49	6	14,3
	50-59	2	4,8
	Kokku	42	100,0

Allikas: autori koostatud.

Tabelist 6 saab näha, et noorim vastaja on 29-aastane ja vanim 75-aastane. Vastajate keskmine vanus on ligi 50 aastat. 21% vastajatest on naised ja 79% mehed. 71% vastajatest on kõrgharidusega (vt tabel 5). Üle poolte vastajatest on lõpetanud magistriõppe või sellega võrdsustatud taseme. Kõigil vastajatest on vähemalt põhikooli

haridus. Kõik vastanud on töötanud praeguses põllumajandusettevõttes vähemalt viis aastat. Staaž põllumajandussektoris kokku on kõigil vastajatel vähemalt kuus aastat.

Tabel 6. Arvtunnuste kirjeldav statistika

Näitaja	Kirjeldav statistika				
	Ulatus	Miimum	Maksimum	Aritmeetiline keskmine	Standardhälve
Vanus	46	29	75	50	11,3
Töökogemus praeguses põllumajandusettevõttes	30	5	35	17,9	8,5
Töökogemus põllumajandussektoris kokku	48	6	54	25,8	11,9
Enda hinnang finantskirjaoskusele	3	1	4	3,4	0,7

Allikas: autori koostatud.

Vastajate ettevõtte suuruse määramisel on teada töötajate arv, müügikäive ja varade väärtus. Kuna paljud vastajatest ei avaldanud ettevõtte ärinime, siis pole võimalik kontrollida, kas ettevõtte vastab väikeettevõtte raamatupidamise seaduses toodud definitsioonile. Seega vaatleb autor kõigi vastanute ettevõtteid ja analüüsib olemasolevate andmete põhjal finantstulemuslikkuse seost juhi finantskirjaoskuse tasemega.

Peaaegu pooled vastanutest esitasid andmeid ettevõtte kohta, kus aasta keskmine töötajate arv on kuni 1 (vt tabel 8). 41% moodustasid vastajad, kelle ettevõttes töötas keskmiselt 2-10 töötajat. Seega ligikaudu 85% vastajatest esitasid andmeid ettevõtete kohta, kus on kuni 10 töötajat. Selline osakaal peegeldab ka suures osas tegelikku olukorda nagu jooniselt 6 (lk 26) on võimalik välja lugeda. Ühes ettevõttes töötas keskmiselt üle 51 töötaja ja müügikäive ning varade väärtus oli märgitud kõrgeimas vastusevariandis.

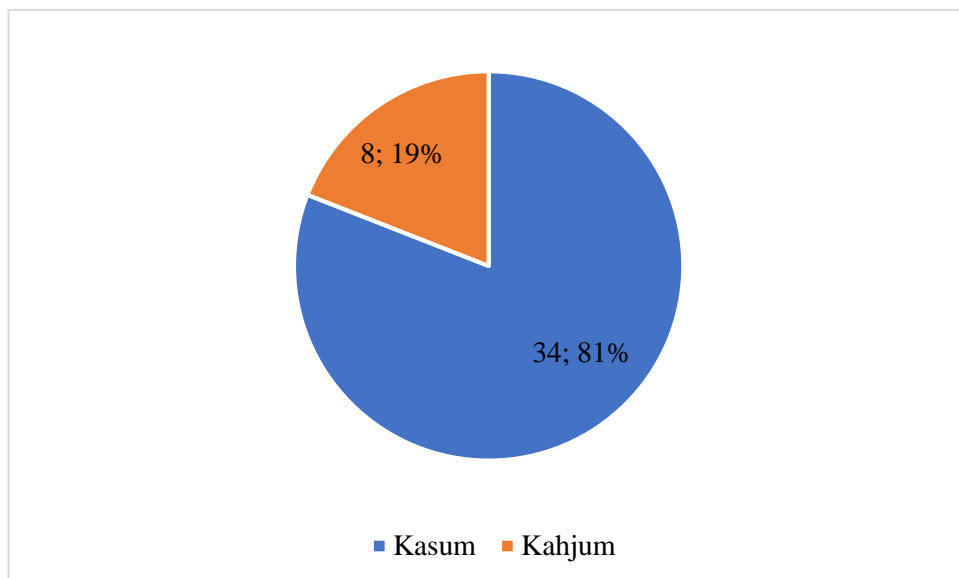
Tabel 8. Uuringus osalenud ettevõtete suurused töötajate arvu, müügitulu ja varade väärtuse järgi

Ettevõtte suurus	Ettevõtte suurus töötajate arvu järgi	Vastajate arv	Osakaal (%)
Töötajate arvu järgi	0-1	19	45,2
	2-10	17	40,5
	11-20	3	7,1
	21-30	0	0
	31-40	1	2,4
	41-50	1	2,4
	51 või rohkem	1	2,4
	Kokku	42	100
Müügitulu järgi	Kuni 100 000 eurot	18	43
	100 001 – 300 000 eurot	13	31
	Üle 300 000 euro	11	26
	Kokku	42	100
Varade väärtuse järgi	Kuni 175 000 eurot	14	33
	175 001 – 700 000 eurot	17	41
	Üle 700 000 euro	11	26
	Kokku	42	100

Allikas: autori koostatud.

Müügitulu ja varade väärtuse vahemikud pani autor paika arvestades Statistikaameti 2017. aasta andmeid põllumajandussektori kohta. Müügitulu alumise vahemiku jaoks leidis autor keskmise müügitulu kuni üheksa töötajaga ettevõtte puhul. Ülejäänud vahemikud pandi paika arvutades välja keskmise müügitulu kui arvesse võeti kõik põllumajandusettevõtted. Ligikaudu 1/3 vastanute ettevõtte müügitulu on alla 100 000 euro. Suurima vahemiku varade väärtuse juures määras arvutatud keskmine varade väärtus aasta lõpus võttes arvesse kõiki põllumajandusettevõtteid. Väiksemad vahemikud pandi paika sellele tuginedes ja võttes arvesse lisaks Raamatupidamisseaduses § 3 (2018) määratletud näitajat mikroettevõtte kohta, mille kohaselt varad kokku võivad olla kuni 175 000 eurot.

Jooniselt 8 nähtub, et suurem osa uuringule vastanute ettevõtteid oli viimasel majandusaastal kasumis (vt joonis 8), mis on väga hea näitaja, sest eelmine suvi oli väga kuiv ja soe ning põllumajandussaaduste kasvatamine nõudis lisaressursse. Ligikaudu 1/5 vastanud ettevõtetest olid eelmisel, 2018. aastal, majandusaastal kahjumis.

Joonis 8. Vastanud ettevõtete eelmise majandusaasta (eeldatavasti 2018. aasta) majanduslik olukord

Allikas: autori koostatud.

Küsitluse käigus saadi 42 vastust. Suurem osa vastuseid saadi internetiküsitluse käigus, kuid tehti ka mõned intervjuud. Enamik vastajaid on mehed, kõrgharidusega, keskmiselt 50-aastased. Üle 80% vastajate puhul on tegemist ettevõtetega, kus töötab kuni 10 töötajat. Kõik küsitletud on töötanud põllumajandussektoris üle viie aasta.

2.2. Uuringu tulemuste analüüs

Teises alapeatükis analüüsitakse küsimustiku vastuseid. Võrreldakse saadud tulemusi varasemate uuringutega. Lisaks antakse hinnang vastajate finantskirjaoskuse tasemele.

Esimeses teemaplokis uuriti, kas vastajad tegelevad ettevõtte raamatupidamisega ise. 26% vastajate puhul osutus see tõseks. Nendest enamik hindab oma finantskirjaoskust küllaltki kõrgeks. Võrreldes Brown, Saunders ja Beresford 2006. aasta uuringu tulemustega on seos vastupidine. Kaksteist vastajat on viimase viie aasta jooksul läbinud erinevaid finantsalaseid täiendkoolitusi. Tabelist 7 on näha, et kümme vastajat ei ole üldse end täiendanud finantsalal, st pole ise juurde õppinud ega ka pikema aja vältel läbinud erinevaid finantsalaseid täiendkoolitusi.

Tabel 7. Küsimuste 7 ja 8 vastuste statistika

Näitaja	Vastusevariandid	Vastajate arv	Osakaal (%)
Tegeleb raamatupidamisega ise:	Jah	11	26%
	Ei	31	74%
Kas olete läbinud finantsalaseid koolitusi?	Jah, 5 aasta jooksul	12	29%
	Ise juurde õppinud	9	21%
	Kunagi olen läbinud	11	26%
	Ei ole üldse end täiendanud finantsalal	10	24%

Allikas: autori koostatud.

Kolmandas teemaplokis oli toodud välja kaks küsimust, mille puhul uuriti vastaja enda hinnanguid. Esmalt paluti hinnata oma üldiseid rahaga ümberkäimise oskuseid 5-palli süsteemis ja seejärel anda hinnang, kas on ette tulnud olukord, kus finantskirjaoskuse tase ei ole olnud piisav tööülesannete täitmiseks. Tabelis 9 on välja toodud nende kahe küsimuse ristanalüüs. Oma üldiseid rahaga ümberkäimise oskuseid kõrgemini hinnanud leiavad end vähem olukorras, kus nende finantskirjaoskuse tase ei ole olnud piisav tööülesannete täitmiseks.

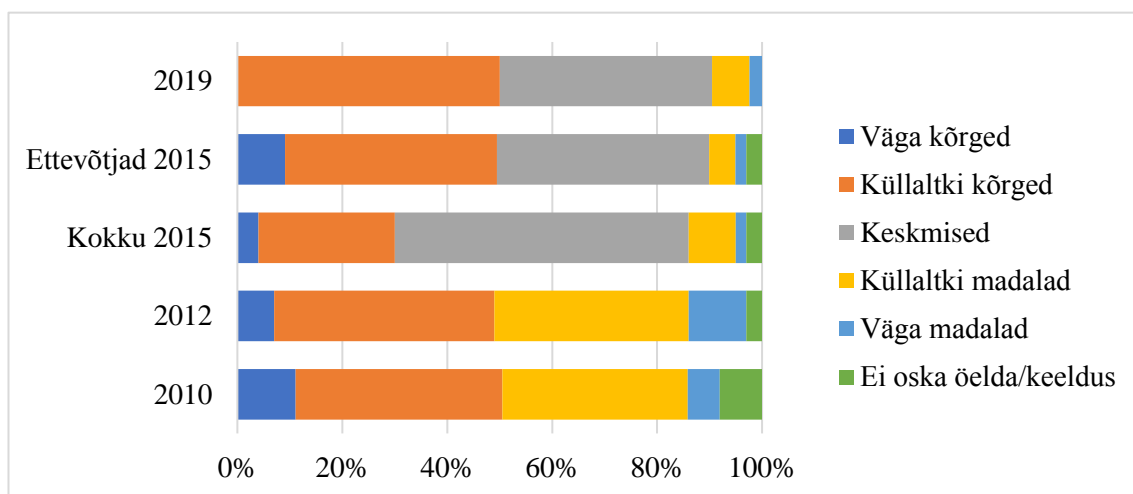
Tabel 9. Ristanalüüs kahe küsimuse kohta, mille puhul uuriti vastaja hinnangut

Kas on tekkinud olukord, kus olete tundnud, et Teie rahatarkuse tase pole piisav oma tööülesannete täitmiseks?	Enda hinnang üldistele rahaga ümberkäimisele oskustele					
	Väga madalad	Küllaltki madalad	Keskmiised	Küllaltki kõrged	Väga kõrged	Kokku
Jah	1	2	11	3		17
Ei		1	3	14		18
Ei oska öelda			3	4		7
Kokku vastuseid	1	3	17	21		42

Allikas: autori koostatud.

Joonisel 9 on näha Eesti elanike enda hinnang oma finantskirjaoskusele aastatel 2010-2019. Nagu eelpool mainitud, toodi välja 2015. aasta osaühingu Saar Poll teostatud uuringus eraldi segmendina ettevõtjad ja selle põhjal sai 2015. aasta kohta esitada jaotuse nii kokku vastajate kui ka ainult ettevõtjate kohta. 2019. aasta andmed on samuti ettevõtjate või juhtide kohta, kes vastasid selle bakalaureusetöö küsimustikule. Tabelist 9 on näha, et vaid üks vastus anti selle töö uuringul hinnangule 1, mille kohaselt on küsitletu oskused enda hinnangul väga madalad. Enim esinev vastusevariant ehk mood on 4, Likerti skaala kohaselt hinnatakse sel juhul oma oskuseid kõrgeteks. Võrreldes 2015.

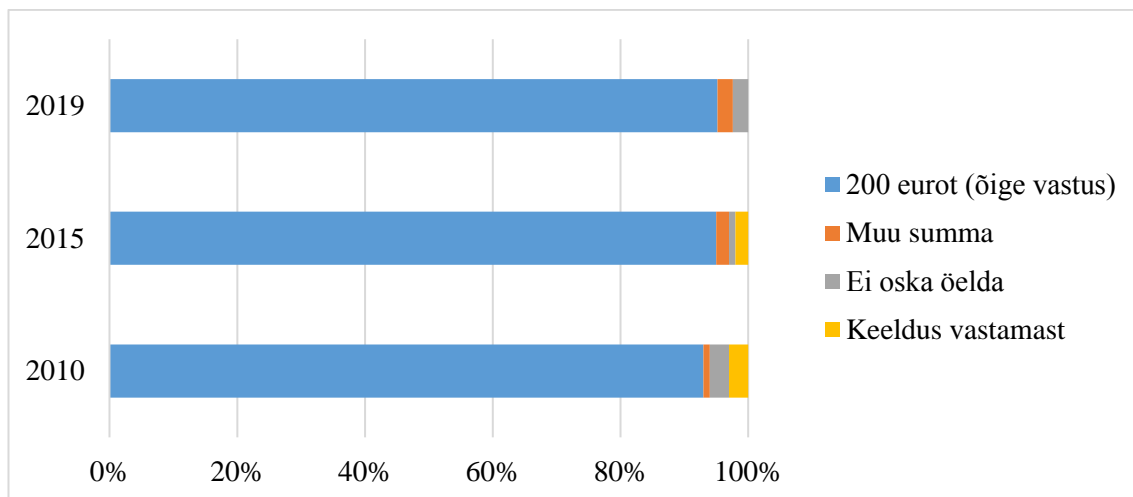
aasta OÜ Saar Poll teostatud uuringu ettevõtjate segmenti tulemusi selle töö uuringuga on näha, et proportsionaalselt on hinnangud sarnased, v.a. hinnangu väga kõrged kohta. Ükski selle töö küsimustikule vastaja ei pidanud oma rahaga ümberkäimise oskuseid väga kõrgeteks, küll aga 2015. aasta OÜ Saar Poll teostatud uuringu järgi 9% nii arvas (Maasoo, 2015: 45). 17 vastajat ehk 40% koguvastajatest leidsid, et on tekkinud olukordi, kus nad on tundnud, et nende finantskirjaoskuse tase pole piisav, et täita oma tööülesandeid. Enamik nendest 17st hindasid oma rahaga ümberkäimise oskuseid keskmisteks. Lisaks ei osanud seitse vastajat öelda, kas selline olukord on tekkinud.

Joonis 9. Enda hinnang oma rahaga ümberkäimise oskustele aastatel 2010-2019

Allikas: autori koostatud (Finantslane kirjaoskuse Eesti elanike seas, 2010: 64; Finantskirjaoskuse ja finantsteenuste alase teadlikkuse uuring, 2012: 72; Maasoo, 2015: 45) põhjal.

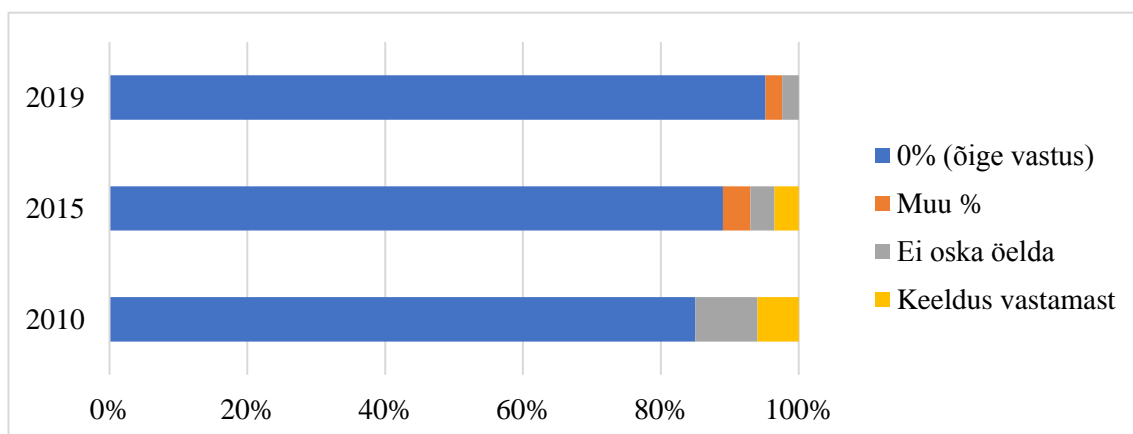
Jagamisülesande, s.o 16. ja laenamisülesande, s.o 17. küsimusele vastasid 95% küsitlenutest õigesti. Jagamisülesande puhul uuriti, kuidas võrdselt viie venna vahel 1 000 eurot jagada. Laenamisülesandes küsiti, kui suur on intressimäär, kui ühel päeval laenatakse 25 eurot ning järgmisel päeval sama summa tagastatakse. Kui võrrelda selle töö ülesande tulemusi 2010. aasta RAIT Faktum & Ariko OÜ ja 2015. aasta OÜ Saar Poll teostatud uuringute koguvalimi omaga (vt joonis 10), siis võib öelda, et õigesti vastanute osakaal on suurenenud. Jooniselt 11 on võimalik näha laenamisülesande vastusevariantide jaotust 2010. aasta RAIT Faktum & Ariko OÜ ja 2015. aasta OÜ Saar Poll teostatud uuringute ning selle töö küsimustiku alusel.

Joonis 10. Jagamisülesande vastuste jaotus aastatel 2010-2019.

Allikas: autori koostatud (*Finantsalane kirjaoskuse Eesti elanike seas*, 2010: 56; Maasoo, 2015: 76) põhjal.

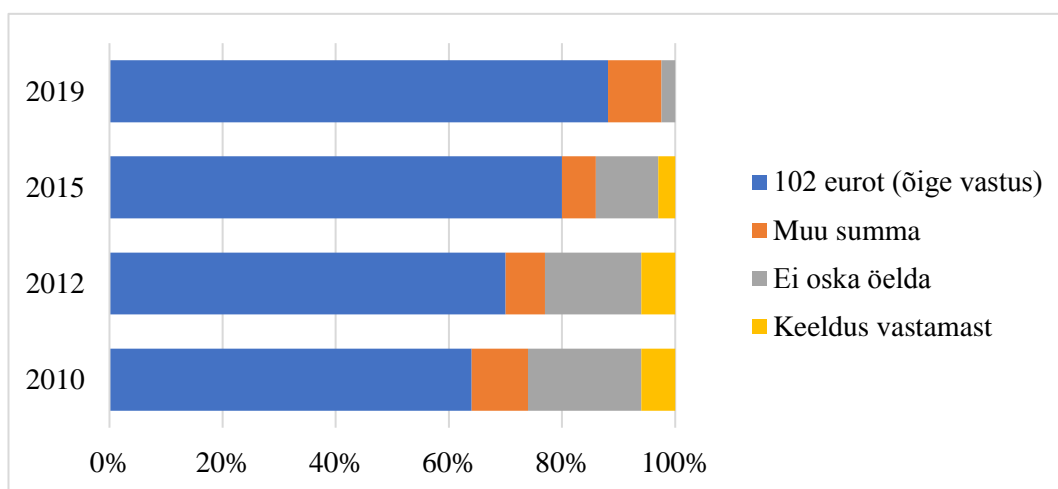
Kuigi sõnastus on 2010. aasta RAIT Faktum & Ariko OÜ teostatud uuringus erinev autori ja 2015. aasta OÜ Saar Poll teostatud uuringu küsimustega, siis tulemused on siiski võrreldavad, sest muutus on vaid väike. 2010. aasta RAIT Faktum & Ariko OÜ teostatud uuringus kasutati selle ning alljärgnevate ülesannete puhul rahaühikuna eurode asemel kroone (*Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 56). Rohkem arv inimesi vastas selle töö uuringu jagamisülesandele õigesti võrreldes laenamisülesandega. Üle 90% oskasid jagada viie venna vahel raha võrdselt, kuid vähem kui 90% teadsid, et ühel õhtul laenates ja järgmisel päeval tagastades sama summa on laenuintress 0%.

Joonis 11. Laenamisülesande vastuste jaotus aastatel 2010-2019.

Allikas: autori koostatud (*Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 58; Maasoo, 2015: 76) põhjal.

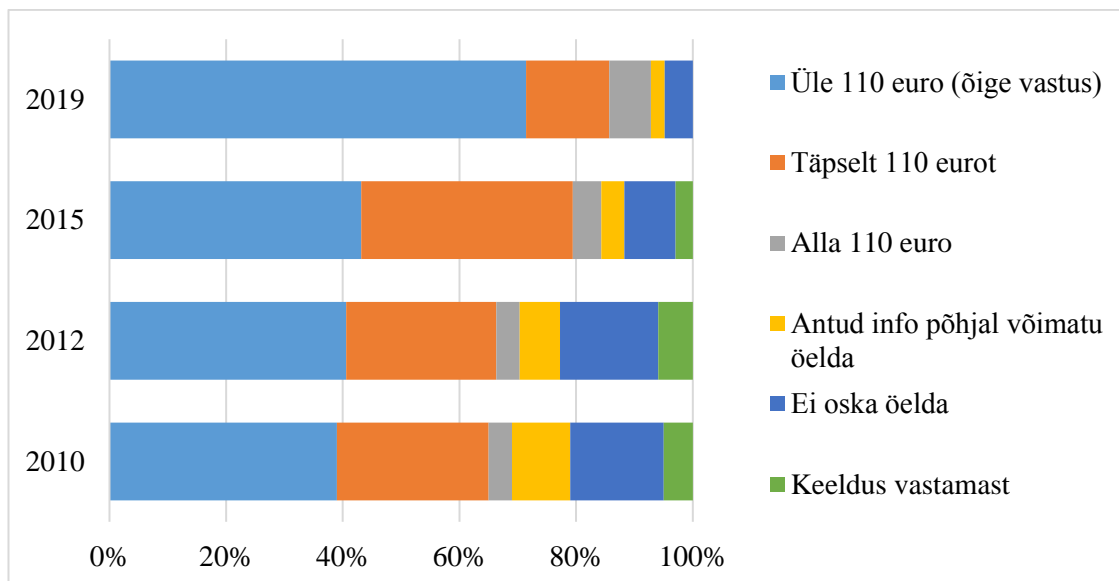
Õigesti vastanute osakaal autori tehtud uuringus langes 88%le 18. küsimuse puhul, s.o I intressiülesanne, kus uuriti, mis summa on aasta lõpuks hoiusel, mille intressimäär on 2% kui intressimakse on välja makstud. Ülesandele vastasid neli vastajat valesti, valides õigeks vastusevariandiks muu summa ning üks ei osanud vastata. Jooniselt 12 on näha selle töö saadud vastuste võrdlus 2010. aasta RAIT Faktum & Ariko OÜ, 2012. ja 2015. aasta OÜ Saar Poll teostatud uuringute tulemustega. Lisaks sellele, et ettevõtjad 2019. aastal vastasid paremini kui keskmiselt Eesti elanikud kokku eelnevatel aastatel, on näha märgatavat õigete vastuste osakaalu kasvu. I intressiülesanne hindas lihtintressi arvutamise oskust.

Joonis 12. I intressiülesande vastuste jaotus aastatel 2010-2019.

Allikas: autori koostatud koostatud (*Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 59; *Finantskirjaoskuse ja finantsteenuste alase teadlikkuse uuring*, 2012: 76; Maasoo, 2015: 76) põhjal.

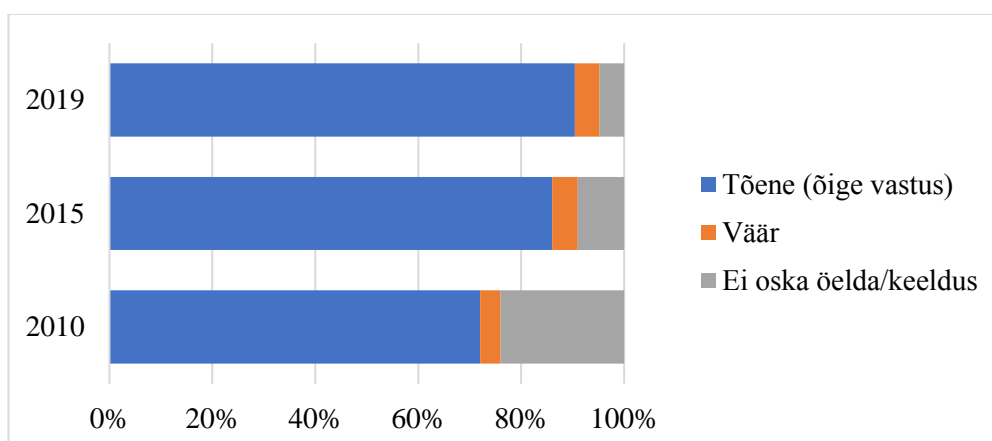
71% vastajatest oskasid õigesti vastata 19. küsimusele, s.o II intressiülesanne (vt joonis 13). Tegu on eelmise küsimuse jätkuga, mille raskustase tõusis, sest ajaperioodiks on aasta asemel viis aastat. Seetõttu on mõisteta, et õigesti vastanute osakaal langes 17%. Võib oletada, et osad vastanutest ei tea, et hoiuse intressi arvutatakse kogusumma pealt, mis hoiusel selleks hetkeks on. 2010. aasta RAIT Faktum & Ariko OÜ teostatud uuringus vastas vähem kui 40% küsitletutest õigesti. 2015. aasta OÜ Saar Poll teostatud uuringule vastas õigesti üle 40% küsitletutest. Seega on näha väikest õigesti vastanute osakaalu kasvu aastate võrdluses.

Joonis 13. II intressiülesande vastuste jaotus aastatel 2010-2019.

Allikas: autori koostatud (*Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 60; *Finantskirjaoskuse ja finantsteenuste alase teadlikkuse uuring*, 2012: 77; Maasoo, 2015: 47) põhjal.

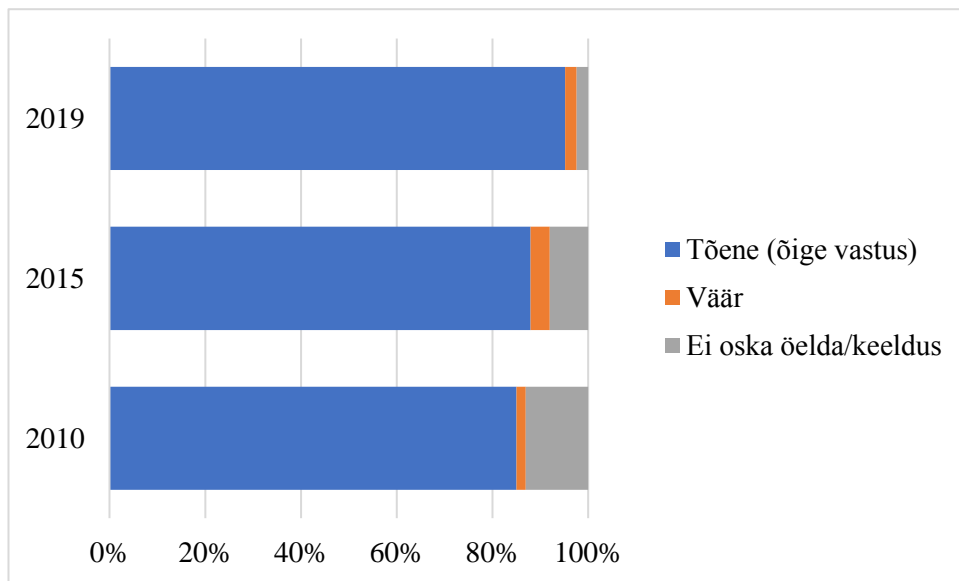
20. küsimusele, s.o I väide vastas 90% küsitlenutest õigesti. Vaid kaks ettevõtjat/juhti ei teadnud, et suurema tootlusega investering on üldjuhul kõrgema riskiga. Ligikaudu 5% ei osanud öelda. 2010. aasta RAIT Faktum & Ariko OÜ ja 2015. aasta OÜ Saar Poll teostatud uuringute tulemustest (vt joonis 14) on näha, et õigesti vastanute osakaal on märgatavalt tõusnud.

Joonis 14. I väite vastuste jaotus aastatel 2010-2019.

Allikas: autori koostatud (*Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 61; Maasoo, 2015: 48) põhjal.

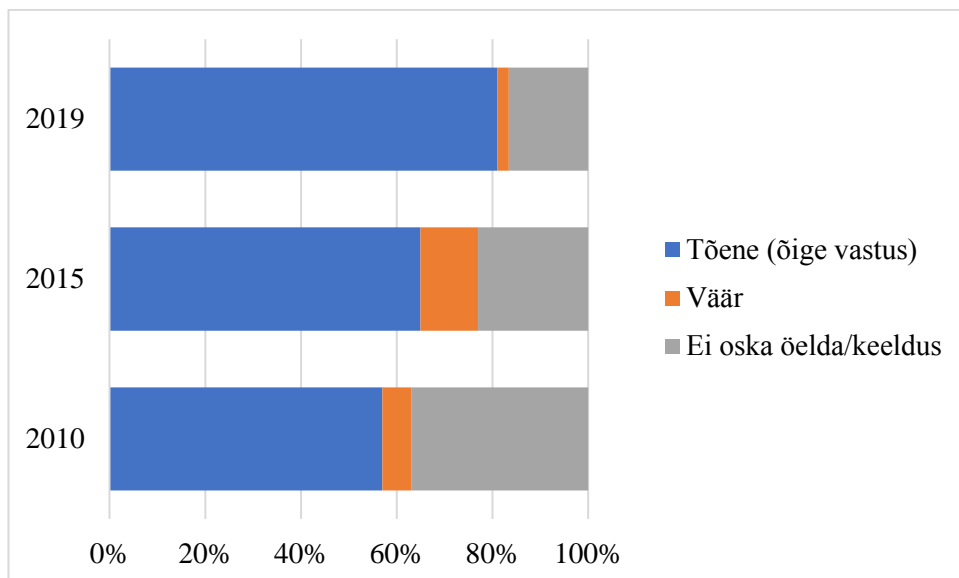
21. küsimusele, s.o II väide vastas 95% õigesti. Seega 40 vastajat teab, et kõrge inflatsioonitase tähendab, et elamiskulud kasvavad kiiresti. Üks vastaja seda ei teadnud ning sama arv leidis, et väide on väär. Võrreldes teiste (2010. aasta RAIT Faktum & Ariko OÜ ja 2015. aasta OÜ Saar Poll) uuringutega (vt joonis 15), on näha, et üle 80% inimestest on olnud teadlikud inflatsiooni mõjust elamiskuludele nii 2010. aastal kui ka 2015. aastal.

Joonis 15. II väite vastuste jaotus aastatel 2010-2019.

Allikas: autori koostatud (*Finantslane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 62; Maasoo, 2015: 48) põhjal.

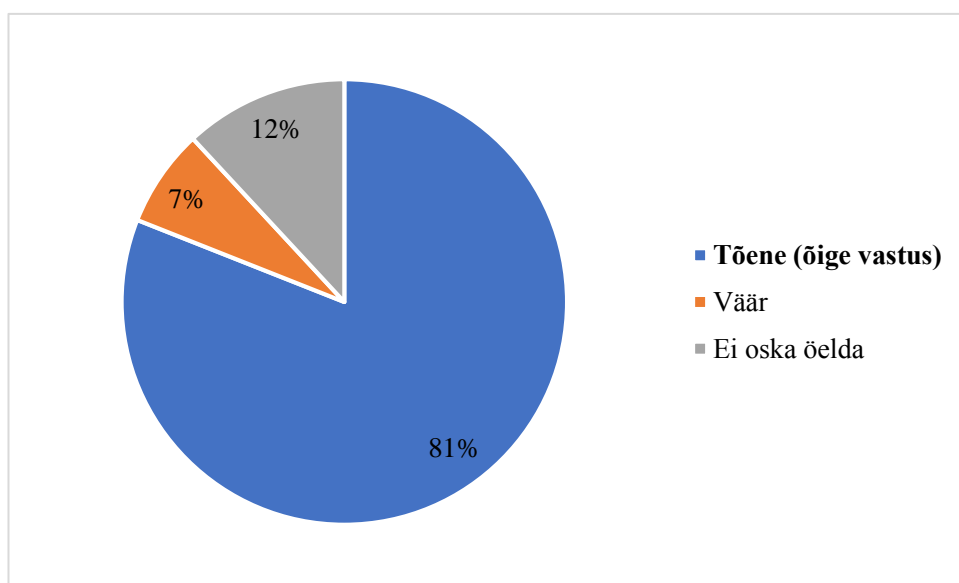
81% vastas 22. küsimusele, s.o III väide õigesti. Seitse vastanut ei osanud öelda, kas investeerimisriski on võimalik vähendada ostes mitmeid erinevaid aktsiaid ja osakuid ning üks vastas valesti. Võrreldes 2010. aasta (teostanud RAIT Faktum & Ariko OÜ) ja 2015. aasta (teostanud OÜ Saar Poll) uuringu tulemustega, on 2019. aastal selle töö raames küsitletud ettevõtjad ja juhid paremini informeeritud investeerimisriski vähendamise võimalusest (vt joonis 16).

Joonis 16. III väite vastuste jaotus aastatel 2010-2019.

Allikas: autori koostatud (*Finantslane kirjaoskus Eesti elanike seas*, 2010: 63; Maasoo, 2015: 48) põhjal.

Seda, et aktsionär on ettevõtte omanik teadis 81% vastanutest (vt joonis 17). Kolm vastanut leidis, et nii see pole ja viis vastajat ei osanud öelda. See väide ei tulene varasematest uuringutest, seega võrdlus nendega puudub. Bakalaureusetöö autori arvates see väide ei ole võrreldes eelpool mainitud väidetega keerulisem aga eksimusi esines IV väite puhul rohkem.

Joonis 17. IV väite vastuste jaotus 2019. aastal.

Allikas: autori koostatud.

Neli vastanut paigutaks olemasoleva üleliigse raha teise ettevõttesse ja kaks vastajat paneks hoiusele. Ülejäänud, st 86% vastanutest, investeerisid üleliigse raha enda ettevõttesse. Selle küsimuse puhul on aru saada, et autor oleks võinud välja jätta vastusevariandi „investeeriksin ettevõttesse“, st küsitlenutelt peaks uurima millise variandi kasuks nad otsustaksid, kui üleliigset raha enda ettevõttesse paigutada ei oleks võimalik. Sellisel juhul saaks paremini hinnata vastajate riskikartust. Praegusel juhul enda ettevõttesse investeerimist hindab autor üldjuhul väikese riskiga tegevuseks. Lisaks uuriti kuuendas teemaplokis kas ettevõttest makstakse välja dividende. Kuna mitmed vastajad tegutsesid füüsilisest isikust ettevõtjatena, mille puhul ei maksta dividende, siis otsustas autor kas-küsimuse jaoks tuua välja kolm võimalikku vastusevarianti. Kolmteist vastajat vastas küsimusele eitavalt, sest tegutsevad FIE-dena. 29% vastanutest maksavad ettevõttest dividende välja. Küsimused 26 ja 27, kus pidi välja arvutama rentaablusnäitajas, olid vastajate jaoks kõige raskemad. 24 vastanut andis numbrilise vastuse. Mõned vastajad ei osanud küsimusele vastata. Üheks välja toodud põhjuseks oli täpsete andmete puudumine. Samuti vastati, et andmed ei olnud arvutajale käepärast. Vaid üks Maamessil küsimustiku täitjatest arvutas välja rentaablusnäitaja, kuigi töö autoril oli taskukalkulaator käes ja seda abivahendina pakkus.

Saab täheldada tendentsi, et paremini vastasid küsitletud, kes täitsid küsimustiku *Google Forms* keskkonnas. Autor oletab, et põhjuseks võis olla, et internetiküsimustiku täitjatel oli võimalus välja selgitada finantskirjaoskust hindavate ülesannete ja väidete õiged vastused. Selleks sai nt küsida abi mõnelt kolleegilt või otsides õiget vastust internetist. Maamessi raames vastanutel aga see võimalus puudus, sest vastama pidi kohe. Neil ei olnud võimalik pikalt mõelda. Samuti oli abi küsimine raskendatud, sest töö autor seisis kõrval. Seetõttu oli Maamessil vastanutel kergem õiget vastusevarianti teadmata vastata „ei oska öelda“. *Google Forms*-i puhul aga olid eelnevalt mõned vastajad kirja pannud ettevõtte nime ning seetõttu võis olla see initsiatiiviks õigesti vastama.

Üldiselt saab hinnata vastanute finantskirjaoskuse heaks. Võrreldes teiste Eesti elanike uuringute tulemustega on selle töö finantskirjaoskust hindavate ülesannete ja väidete tulemused paremad. Samas autor tõdeb, et tegemist on mugavusvalimiga ning see on väikse suurusega.

2.3. Ettevõtte finantstulemuslikkuse ja juhi või omaniku finantskirjaoskuse taseme seose analüüs

Teise peatüki kolmandas alapeatükis analüüsitakse finantstulemuslikkuse ja juhi finantskirjaoskuse taseme vahelist seost. Lisaks tutvustatakse seose uurimise protsessi ja vastajate grupeerimist ning neile omaseid tunnuseid.

Autor püstitas bakalaureusetöö eesmärgi saavutamiseks hüpoteesipaari, mille kehtimist kontrollitakse edasise uurimise käigus. Püstitatud hüpoteesipaar on:

H_0 = ettevõtte finantstulemuslikkus ei ole seotud ettevõtte juhi või omaniku finantskirjaoskuse tasemega

H_1 = ettevõtte finantstulemuslikkus on seotud ettevõtte juhi või omaniku finantskirjaoskuse tasemega

Finantstulemuslikkuse ja ettevõtte juhi või omaniku finantskirjaoskuse seose uurimiseks esmalt jagatakse vastajad autori nägemuse järgi õigete vastuste arvu alusel gruppidesse (vt tabel 10). Gruppi 1 kuuluvad vastajad, kes andsid õige vastuse kõigile kaheksale küsimusele, mille põhjal finantskirjaoskust hinnatakse. Need küsimused olid 16.-23. Grupi 2 moodustavad vastajad, kes vastasid õigesti seitsmele küsimusele. Analoogselt teised grupid järjest väiksema arvu õigete vastustega. Kaheksast küsimusest vastas kolm kuni viis õigesti viis vastajat, kes moodustasid ka grupi 4, mis koosneb küsitlenutest, kes andsid kõige vähem õigeid vastuseid. Vähem kui kolm õiget vastust ei andnud keegi. See on ka mõistetav, sest kaheksa küsimuse hulgas on ka lihtsamaid ülesandeid, nt 16. küsimus, kus piisab õigesti vastamiseks jagamisoskusest.

Tabel 10. Vastajate grupid finantskirjaoskuse alusel ja nende suurused

Grupi number	Õigeid vastuseid	Grupi suurus	Osakaal
1	8	19	45%
2	7	12	29%
3	6	6	14%
4	3-5	5	12%

Allikas: autori koostatud.

Kuna suurima grupi moodustavad finantskirjaoskust hindavate ülesannetele ja väidetele õigesti vastanud, siis saab öelda, et vähemalt pooled vastajatest on hea finantskirjaoskuse

tasemega. Ettevõttega seotud finantskirjaoskus peaks tähendama, et vastajad oskavad arvutada ka rentaabluse suhtarve, mis väljendavad ettevõtte tegevuse efektiivsust. Tulemustest aga selgus, et kõigile finantskirjaoskust hindavate ülesannete ja väidetele õigesti vastanutest tõid oma ettevõtte rentaablusnäitaja välja vaid 14. Võrreldes teiste gruppidega on selle grupi näitajate arvutamise sagedus ikkagi kõrgeim. Grupi 2 puhul arvutas suhtarvud välja ainult kuus liiget ehk pooled. Samas autor mõnab, et mõned vastajad põhjendavad vastamata jätmist nende ettevõtte kahjumiga, sest arvutuskäik võtab arvesse puhaskasumit. Selle tõid arvutuse tegemata jätmisel põhjuseks kokku kaks vastajat. Lisaks jäeti arvutamata ka teadmatus, kui suur on ettevõtte omakapitali ja koguvarade väärtus. Mitmel juhul puudus selgitus, miks arvutust ei tehtud aga võib eeldada, et küsimusele ei osatud vastata ehk ei osatud tehet teha. Üheks põhjuseks võib olla finantsterminite halb tundmine.

Kuus grupi 1 liiget leidsid, et ei ole tekkinud olukorda, kus nad oleksid tundnud, et nende finantskirjaoskus pole piisavalt hea, et täita oma tööülesandeid. Üle poolte vastajatest, kes tegelevad ise ettevõtte raamatupidamisega ja vastasid kõigile kaheksale küsimusele õigesti, leiavad, et on tekkinud olukord, kus nende finantskirjaoskuse tase ei olnud piisav, et täita oma tööülesandeid. Need grupi 1 liikmed, kes ise ei tegele raamatupidamisega, kes moodustavad 1/3 küsitlenutest, on sattunud vähem olukordadesse, kus nende finantskirjaoskuse tase pole piisav, et tööülesandeid täita. Seega võib oletada, et ettevõtjad ja juhid, kes tegelevad raamatupidamisega, puutuvad rohkem kokku olukordadega, kus läheb finantskirjaoskust vaja. Samuti ei osanud need, kes raamatupidamisega ei tegele, vastata, kas on sattunud sellisesse olukorda. Ligikaudu 53% grupi 1 liikmetest on magistrikraad. Vaid neljal liikmel ei ole kõrgharidust aga on kutse-, kesk- või keskeriharidus. Grupi 1 liikmete keskmine vanus on 52 aastat ja 79% on mehed. Enamiku vastanute ettevõtteid oli eelmisel majandusaastal kasumis. ¼ liikmetest on viimase viie aasta jooksul läbinud erinevaid finantsalaseid täiendkoolitusi ja sama palju on ise juurde õppinud. 1/5 grupi 1 liikmetest pole end kunagi täiendanud finantsalal.

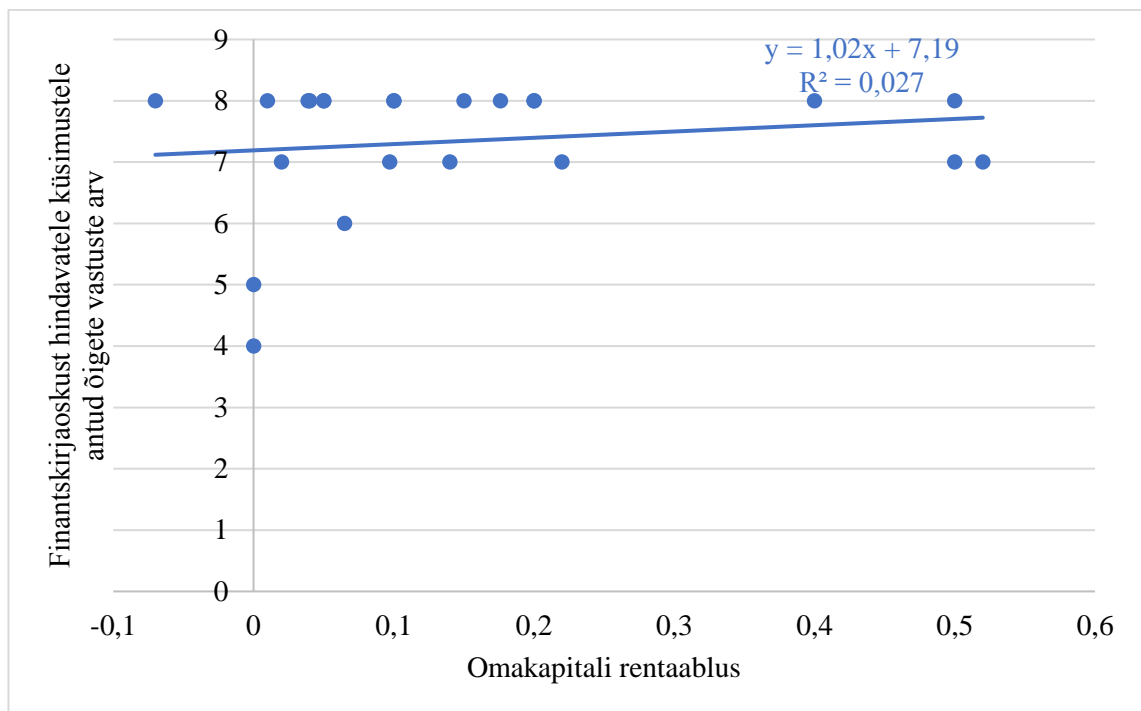
Grupi 2, kuhu kuulub 29% vastajatest, moodustavad 92% mehed. Liikmete keskmine vanus on 46 aastat. Kõigil liikmetel on vähemalt kutseharidus. Liikmed eksisid enim vastamisel 19. küsimusele. Kuna eelnevalt mainitud, et see on keerulisem kui mõned

teised küsimused, siis on arusaadav, et peale selle küsimuse teistele vastati korrektselt. 38% liikmetest tegeleb ettevõtte raamatupidamisega ise. Vaid kaks vastajat leiavad, et on tekkinud olukord, kus nende finantskirjaoskuse tase ei olnud piisav. Neli grupi 2 liiget pole end kunagi finantsalal täiendanud.

Kaks grupi 3 liiget on viimasel viiel aastal läbinud finantsalaseid koolitusi, teised pole end üldse täiendanud finantsalal või on läbinud erinevaid koolitusi pikema perioodi vältel. Keegi liikmetest pole ise juurde õppinud. Kõikide vastajate ettevõtted on siiski olnud viimasel majandusaastal (2018. aastal) kasumis. Enamik juhtudel on samas tegemist kuni ühe töötaja ettevõttega. Seega saab selle töö autor oletada, et keskmisel finantskirjaoskuse tasemel võib olla pidurdav mõju ettevõtte kasvule, et palgata täiendavaid töötajaid, suurendada müügikäivet ja varade väärtust. Ühegi ettevõtte müügikäive ega ka varade väärtus ei kuulu kõrgeimasse vahemikku. Vaid üks grupiliige on välja arvutanud rentaabluse suhtarvud, enamik liikmetest on vastanud, et ei oska neid välja arvutada.

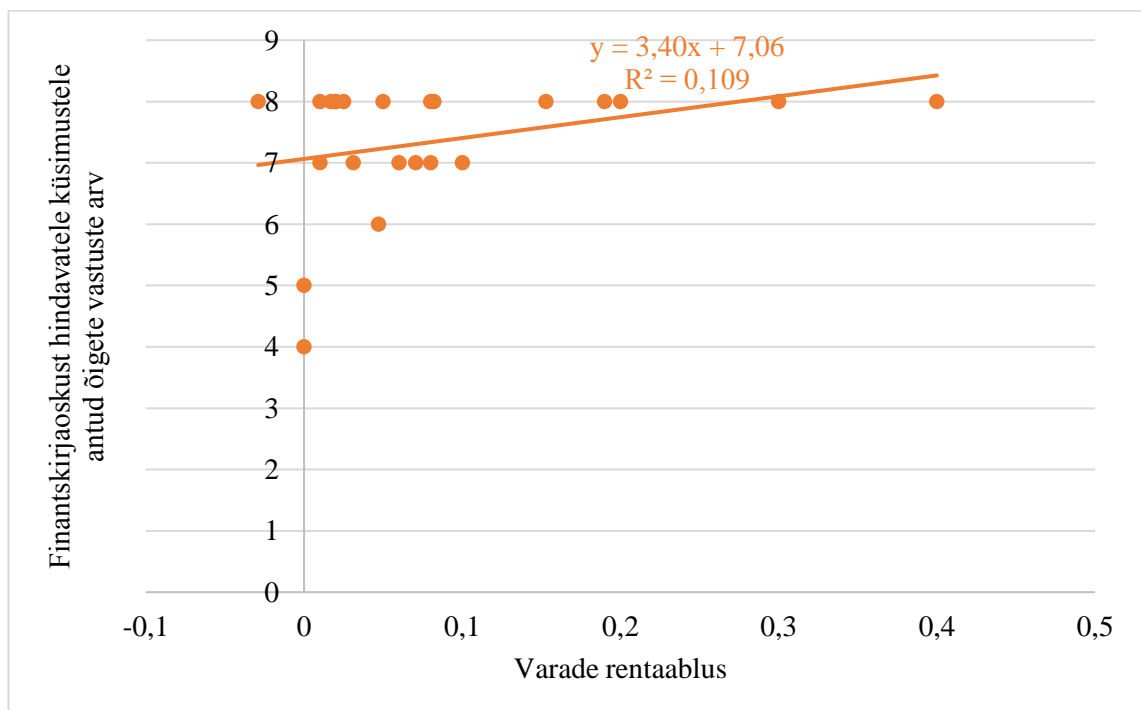
4/5 grupi 4 liikmest tõdeb, et on tekkinud olukord, kus nende finantskirjaoskuse tase pole olnud piisav. Samas vastuoluliselt on nemad viimase viie aasta jooksul läbinud finantsalaseid koolitusi või ise juurde õppinud, mis võiks viidata paremale finantskirjaoskuse tasemele. Ettevõtte käive ja varade väärtus on erinev, samas enamik grupi 4 ettevõtetest on olnud kasumis.

Autor lasi ettevõtte finantstulemuslikkuse hindamiseks vastajatel välja arvutada omakapitali ja varade rentaabluse, mida paljud Eesti ettevõtted oma majandusaasta aruannetes tavaliselt välja toovad. Rentaablusenäitajate ja õigete vastuste arvu vahel ei leitud statistilist olulist seost, seega võttis autor vastu töös püstitatud nullhüpoteesi, mille kohaselt ettevõtte finantstulemuslikkus ei ole seotud ettevõtte juhi või omaniku finantskirjaoskuse tasemega. Täheldatav on ainult nõrk korrelatsioon finantstulemuslikkuse ja -kirjaoskuse vahel (vt joonis 18, 19). Tugev korrelatsioon on olemas omakapitali ja varade rentaabluse vahel, mis tuleneb sellest, et mõlema arvutamisel võetakse arvesse ettevõtte puhaskasumit.

Joonis 18. Finantskirjaoskust hindavate ülesannete ja väidete õigete vastuste arvu ning omakapitali rentaabluse seos.

Allikas: autori koostatud

Joonis 19. Finantskirjaoskust hindavate ülesannete ja väidete õigete vastuste arvu ning varade rentaabluse seos.

Allikas: autori koostatud

Üldiselt on tuvastatav tendents, et juhi või omaniku kõrgemal finantskirjaoskuse tasemel on nõrk positiivne seos ettevõtte finantstulemuslikkusega. Lisaks nõrgale korrelatsioonile on enamik gruppi 1, 2 ja 3 kuuluvad firmad olnud kasumis. Lisaks kuuluvad gruppi 1 ja 2 pigem suurema müügikäibega ettevõtted ning neist makstakse võimalusel välja ka dividende juhul, kui ei tegeleta FIEdena.

Põllumajandusettevõtete finantstulemuslikkust võivad seega selgitada muud tegurid, mitte omanike/juhtide finantskirjaoskus. Nende tegurite väljaselgitamine on üheks võimalikuks selle töö edasiarenduseks. Üheks variandiks on korraldada fookusgrupi intervjuu VKEde juhtide/omanikega ja uurida, mis nende hinnangul ettevõtte finantstulemuslikkust enim mõjutab. Saadud tulemuste põhjal teostada kvantitatiivuuring rohkemate VKEde seas. Lisaks arvab autor, et tulemuslikkust käsitlevas uuringus võib kasutada rohkem tulemuslikkuse hindamise mõõdikuid, sh ka mittefinantsilisi tegureid, nt konkurentsianalüüsi.

KOKKUVÕTE

Finantskirjaoskus ehk finantskirjaoskus on järjest enam vaja minev oskus, mille edendamiseks on Rahandusministeerium loonud programmi aastateks 2013-2020. Peaaegu igal Eesti elanikul on olemas mõni finantsteenuse. Kõige tavapärasem on omada arvelduskontot. Millised finantsteenused on olemas? Kuidas nende vahel valida? Kõik need valikud on tarvis igal ühel endal teha arukalt, et pensionipõlv oleks kindlustatud ja toime tuleks ka igapäevaeluga.

Eesti õpilaste finantskirjaoskus oli 2012. aastal kõrde võrreldes teiste maailma riikide eakaaslastega. Eesti elanike finantsteadmised on uuringu tulemuste põhjal paranenud. Järjest enam koostavad Eesti pered eelarvet, jälgivad oma kulusid ja säästavad „mustadeks päevadeks“. Rahapuhvri olemasolek vähendab emotsionaalset stressi, mis ootamatute kulutustega tekib.

Finantskirjaoskust on uuritud ettevõtjate seas. Eestis uuriti ettevõtjaid, kuid neist moodustus vaid üks segment suures uuringus. Autor leidis mõned välismaal tehtud uuringud, kuid enamasti pole tulemused üldistatavad ja seega on palju õppida hindamaks VKEde finantskirjaoskuse taset. Juhul kui taset hinnatakse madalaks, siis saab olemasoleva info põhjal välja töötada parema programmi finantskirjaoskuse edendamiseks.

Küsimustikule kutsuti vastama e-posti teel *Google Forms* keskkonnas ning ettevõtjaid intervjueriti ka Maamessi raames 26. aprillil. Kokku saadeti 320 e-kirja ja küsitleti 20 inimest. Vastuseid saadi 42. Enamik vastajatest, 52%, olid kõrgharitud mehed.

Põllumajandusettevõtete juhtide ja omanike finantskirjaoskuse tase on hea. 45% vastanutest vastasid kõigile kaheksale finantskirjaoskust hindavale küsimusele õigesti.

Samas esines probleeme rentaablusnäitajate arvutamisel, seda ei teinud 43% vastajatest. Mõningal juhul toodi välja, et arvutamine on mõttetu, sest ettevõtte oli kahjumlik viimasel majandusaastal (2018. aastal). Enim eksiti küsimusega 19, kus tuli leida summa, mis on viienda aasta lõpuks hoiusel, mille intressimäär on 2% ja mille intressimakse tehti iga aasta lõpus. Töö autor oletab, et vastajad ei tea, et intressisumma arvutatakse kogusummalt, sh ka kogunenud intressidelt, mis olid hoiusele välja makstud aasta lõpus.

Finantstulemuslikkuse ja finantskirjaoskuse kui seda mõõtvate ülesannete ja väidete õigete vastuste arvu vahel statistiliselt olulist seost ei leitud. Autor täheldas küll nõrka positiivset seost. Tugevas korrelatsioonis ja statistiliselt oluliselt on omavahel seotud valitud finantstulemuslikkuse mõõdikud: omakapitali ja varade rentaablus. Kuigi asjaolust, et selles töös seost finantstulemuslikkuse ja omanike/juhtide finantskirjaoskuse vahel ei leitud, ei saa lõplikult järeldada, et statistiliselt oluline seos täielikult puudub, sest finantstulemuslikkust saab määrata ka teiste mõõdikute abil.

Kuid kuna statistiliselt olulist seost VKEde omanike/juhtide ja ettevõtte finantstulemuslikkuse vahel selles töös ei leitud, siis võivad selgitada põllumajandussektori VKEde finantstulemuslikkust ka muud tegurid. Autor pakub töö edasiarendamiseks välja võimaluse korraldada fookusgrupi intervjuu, mille käigus võivad need muud tegurid selguda. Lisaks leiab autor, et ettevõtte tulemuslikkuse määramisel tasub kasutada peale finantsiliste tegurite hindamisele ka mittefinantsilisi, nt ettevõtte konkurentsianalüüsi ning finantsilistest teguritest lisaks nt horisontaalanalüüsi.

VIIDATUD ALLIKAD

1. Atkinson, A. and F. Messy (2012), “Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study”, *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, No. 15, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
2. Atkinson, A., & Messy, F.-A. (2011). Assessing financial literacy in 12 countries: an OECD/INFE international pilot exercise. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(04), 657–665. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000539>
3. Brown, R. B., Saunders, M. N. K., & Beresford, R. (2006). You owe it to yourself: The financially literate manager. *Accounting Forum*, 30(2), 179–191. <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2006.03.001>
4. Cook, E. (2018). *Agriculture, forestry and fishery statistics 2018 edition* (lk 197). Luxembourg: Publications Office of the European Union. (doi:10.2785/340432).
5. Dahmen, P., & Rodríguez, E. (2014). Financial Literacy and the Success of Small Businesses: An Observation from a Small Business Development Center. *Numeracy*, 7(1). <http://dx.doi.org/10.5038/1936-4660.7.1.3>
6. Eesti elanike finantskirjaoskuse edendamise programm aastateks 2013-2020. (2013, mai 17). Rahandusministeerium. https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/finantskirjaoskusprogramm_20130213_kinnitatud_2.pdf
7. EM001: Ettevõtete tulud, kulud ja kasum tegevusala (EMTAK 2008) ja tööga hõivatute isikute arvu järgi. Statistikaamet, (2019). <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et#> 17.04.2019.
8. EM041: ettevõtete majandustegevuse näitajad jooksevhindades --- Tegevusala (EMTAK 2008) järgi. Statistikaamet. (2019). <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp> 11.05.2019

9. EMTAK tegevusalad. Registrite ja Infosüsteemide Keskus. <https://www.rik.ee/et/e-ariregister/emtak-tegevusalad> 04.01.2019
10. *Finantsalane kirjaoskus Eesti elanike seas*. RAIT Faktum & Ariko OÜ. (2010), 101.
11. *Finantsteenuse eratarbija uuring*. (2006). RAIT Faktum & Ariko OÜ. https://www.fi.ee/sites/default/files/finantsteenuste_uuring.pdf
12. *Finantsteenuste tarbijate teenustealane teadlikkus*. (2009). RAIT Faktum & Ariko OÜ, 68.
13. Fox, J., Bartholomae, S., & Lee, J. (2005). Building the case for financial education. *Journal of Consumer Affairs*, 39(1), 195–214. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2005.00009.x>
14. Freudenberg, B., Chardon, T., Brimble, M., & Isle, M. B. (2017). Tax Literacy of Australian Small Businesses. *Journal of Australian Taxation*, 19(2), 1–46.
15. Györi, Á., & Czakó, Á. (2018). Some Features of Hungarian Financial Literacy in the Light of the Economic Behaviour of Small and Medium-sized Enterprises. *Public Finance Quarterly* (0031-496X), 63(2), 235–253.
16. Hastings, J. S., Madrian, B. C., & Skimmyhorn, W. L. (2013). Financial Literacy, Financial Education, and Economic Outcomes. *Annual Review of Economics*, 5(1), 347–373. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-082312-125807>
17. Huston, S. J. (2010). Measuring Financial Literacy. *JOURNAL OF CONSUMER AFFAIRS*, (2), 296.
18. Huston, S. J. (2012). Financial literacy and the cost of borrowing. *INTERNATIONAL JOURNAL OF CONSUMER STUDIES*, (5), 566.
19. International Literacy Day. UNESCO. <https://en.unesco.org/commemorations/literacyday> 13.12.2018.
20. Jaworski, J. (2011). Entrepreneurs' Information Needs and Policy of Accounting Simplifications in Polish Small Enterprise Sector - Research Results. *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Negotia*, 56(4), 69–87.
21. Karaye, Y. I., Ishak, Z., & Che-Adam, N. (2014). The Mediating Effect of Stakeholder Influence Capacity on the Relationship between Corporate Social Responsibility and Corporate Financial Performance. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 164, 528–534. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.11.142>

22. Kenton, W. (2018, juuni 30). Horizontal Analysis. Salvestatud 13. mai 2019, Investopedia website: <https://www.investopedia.com/terms/h/horizontalanalysis.asp>
23. Koenig, L. A. (2007). Financial Literacy Curriculum: The Effect on Offender Money Management Skills. *Journal of Correctional Education*, 58(1), 43.
24. Korb, M. (2016). EESTI AUDIITORFIRMADE TEGEVUSE FINANTSTULEMUSLIKKUSE HINDAMINE, 62.
25. Kotzè, L. & Smith, A. (2008). Personal finances: What is the possible impact on entrepreneurial activity in South Africa? *Southern African Business Review*, 12(3):156-172.
26. Lusardi, A., & Tufano, P. (2015). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness*. *Journal of Pension Economics & Finance*, 14(4), 332–368. <https://doi.org/10.1017/S1474747215000232>
27. Maasoo, K. (2015). Finantsalase kirjaoskuse uuring Eesti elanike seas 2015, 77.
28. Madiste, E. (2012). Finantskirjaoskuse edendamine Eestis: ekspertide hinnang, 76.
29. Majanduslikult aktiivsed ettevõtted töötajate arvu järgi, aasta - Eesti Statistika. <https://www.stat.ee/68771>. 07.01.2019.
30. Nestor, M., Rell, M., Tinitis, P., Jürgenson, A. (2013). Poliitikauuringute Keskus Praxis. Säästmisega seotud käitumuslikud aspektid ja eestlaste säästukäitumise mõjutamise võimalused, 6.
31. OECD INFE (2011). Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in *Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for conducting an Internationally Comparable Survey of Financial literacy*. Paris: OECD, 31
32. OECD. (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia*. <https://doi.org/10.1787/9789264288744-en>
33. PA5216: Töötajate keskmine arv, taandatud täistööajale, ja selle jaotus põhitegevusala (EMTAK 2008) järgi. Statistikaamet. (2019) <https://goo.gl/L6nRfR> 03.01.2019.
34. Pankrotipesast sirgunud edulugu. (2018, november 28). *Äripäev*. Salvestatud <https://www.pollumajandus.ee/uudised/2018/11/29/pankrotipesast-sirgunud-edulugu>
35. Peavler, R. (2018, november 4). What You Should Know About Profitability Ratio Analysis. <https://www.thebalancesmb.com/profitability-ratio-analysis-393185>

36. PISA 2015. SA Innove. (2017, november 17).
<https://www.innove.ee/uuringud/pisa-uuring/pisa-2015/> 13.12.2018.
37. PISA 2018 uuringul üle 7000 Eesti õpilase. (2018, mai 23).
<https://www.postimees.ee/4493091/pisa-2018-uuringul-ule-7000-est-i-opilase....>
02.01.2019.
38. PISA 2018. SA Innove. (2017, oktoober 10). <https://www.innove.ee/uuringud/pisa-uuring/pisa-2018/> 13.12.2018.
39. Prior Jonson, E., & Lindorff, M. (2013). CEO business education and firm financial performance: a case for humility rather than hubris. *Education + Training*, 55(4/5), 461–477. <https://doi.org/10.1108/00400911311326072>
40. Raamatupidamise seadus. Vastu võetud Riigikogus 20.11.2002. – Riigi Teataja I osa, 2017. <https://www.riigiteataja.ee/akt/127122016003?leiaKehtiv> 22.10.2018.
41. Remund, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *JOURNAL OF CONSUMER AFFAIRS*, (2), 276.
42. Rhine, S.L.W. & Toussaint-Comeau, Maude. (2002). Adult preferences for the delivery of personal finance information. *Journal of Financial Counseling and Planning*. 13, 11-26.
43. Riitsalu, L. (2014). Eesti õpilaste finantskirjaoskus PISA 2012 uuringu tulemused, 23.
44. Steve Blank What's A Startup? First Principles. (2010, jaanuar 25).
<https://steveblank.com/2010/01/25/whats-a-startup-first-principles/> 30.04.2019
45. TT0200: Hõivatud tegevusala (EMTAK 2008) järgi. Statistikaamet.
<https://goo.gl/HJLu4N>. 07.01.2019.
46. *Tulumaksuseadus*. 19.03.2019
<https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019106?leiaKehtiv>
47. Uuringud ja analüüsid. Rahandusministeerium.
<https://www.rahandusministeerium.ee/et/uuringud-ja-analuusid> 02.01.2019
48. Vainu, V. (2014). Finantsteenused. Teadlkkus ning kasutamine, 140.
49. VKEd e määratlust käsitlev teatmik. (2015). Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 60.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik

1. Teie sugu: ☐ mees ☐ naine
2. Teie vanus: _____
3. Teie kõrgeim omandatud haridustase:
- ☐ Alla põhihariduse
 - ☐ Põhiharidus
 - ☐ Kutseharidus põhikooli baasil
 - ☐ Keskharidus
 - ☐ Kutseharidus keskkooli baasil
 - ☐ Kõrghariduse bakalaureus või sellega võrdsustatud tase
 - ☐ Kõrghariduse magister või sellega võrdsustatud tase
 - ☐ Kõrghariduse doktor või sellega võrdsustatud tase
 - ☐ Muu: _____
4. Teie ametinimetus: _____
5. Mitu aastat olete praeguses põllumajandusettevõttes töötanud? _____
6. Mitu aastat olete põllumajandussektoris kokku töötanud? _____
7. Kas tegelete ettevõtte raamatupidamisega ise?
- ☐ Jah ☐ Ei (sellega tegeleb keegi teine samast ettevõttest või raamatupidamise teenust ostetakse väljastpoolt).
8. Kas olete viimase 5 aasta jooksul läbinud finantsalaseid täiendkoolitusi?
- ☐ Jah, olen läbinud erinevaid täiendkoolitusi.
 - ☐ Ei, olen ise juurde õppinud.
 - ☐ Ei, aga olen kunagi saanud finantsalaseid täiendkoolitusi.
 - ☐ Ei ole üldse end täiendanud finantsalal.

Lisa 1 järg

9. Ettevõtte nimi (vastamine vabatahtlik):

10. Viimase majandusaasta keskmine töötajate arv:

☐ 0-1 ☐ 2-10 ☐ 11-20 ☐ 21-30

Lisa 3 järg

☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐ 51 või rohkem

11. Ettevõtte viimase majandusaasta müügitulu:

☐ Kuni 100 000 eurot.
☐ 100 001 – 300 000 eurot.
☐ Üle 300 000 euro.

12. Ettevõtte viimase majandusaasta keskmine varade väärtus:

☐ Kuni 175 000 eurot.
☐ 175 001 – 700 000 eurot.
☐ Üle 700 000 euro.

13. Kas ettevõtte oli eelmisel majandusaastal kasumis?

☐ Jah, oli kasumis. ☐ Ei, oli kahjumis.

14. Kuidas Te hindaksite oma üldiseid rahaga ümberkäimise oskuseid?

1 – Väga madalad	2 – Küllaltki madalad	3 – Keskmised	4 – Küllaltki kõrged	5 – Väga kõrged

15. Kas on tekkinud olukord, kus olete tundnud, et Teie rahatarkus pole piisav, et täita oma tööülesandeid?

☐ Jah, on tekkinud. ☐ Ei, ei ole tekkinud. ☐ Ei oska öelda.

16. Kujutage ette, et viiele vennale antakse kingituseks 1000 eurot ning nad peavad selle omavahel võrdselt ära jagama. Kui palju neist igaüks saab?

☐ 200 eurot ☐ Muu summa ☐ Ei oska öelda

Lisa 1 järg

17. Te laenate õhtul ühele inimesele 25 eurot ja järgmisel päeval annab ta Teile 25 eurot tagasi. Kui suurt intressi ta selle laenu puhul maksis?

☐ 0% ☐ Muu % ☐ Ei oska öelda

18. Oletame, et Te paigutate 100 eurot hoiusele, mille garanteeritud intressimäär ühes aastas on 2%. Te ei tee sinna rohkem makseid ega võta sealt ka midagi välja. Kui palju raha on sellel hoiusel esimese aasta lõpuks, pärast seda, kui intressimakse on tehtud?

Lisa 3 järg

☐ 102 eurot ☐ Muu summa ☐ Ei oska öelda

19. Ja kui palju raha on eelnevas küsimuses mainitud hoiusel viienda aasta lõpuks? Kas seal on ...?

☐ Üle 110 euro ☐ Täpselt 110 eurot ☐ Alla 110 euro

☐ Antud info põhjal võimatu öelda ☐ Ei oska öelda

20. Suurema tootlusega investeering on üldjuhul kõrgema riskiga

☐ Tõene ☐ Väär ☐ Ei oska öelda

21. Kõrge inflatsioonitase tähendab, et elamiskulud kasvavad kiiresti.

☐ Tõene ☐ Väär ☐ Ei oska öelda

22. Tavaliselt on aktsiaturul võimalik vähendada investeerimisriski, ostes mitmeid erinevaid aktsiaid ja osakuid.

☐ Tõene ☐ Väär ☐ Ei oska öelda

23. Aktsionär on ettevõtte omanik.

☐ Tõene ☐ Väär ☐ Ei oska öelda

24. Kui on teada, et ettevõttel on üleliigset raha, siis millise variandi kasuks otsustaksite?

Üleliigse raha ...

☐ hoiaksin arveldusarvel.

☐ paneksin hoiusele.

☐ investeeriksin ettevõttesse (nt mõnda projekti).

Lisa 1 järg

☐ investeeriksin teise ettevõttesse (ostaksin aktsiaid jm väärtpaberiturul tehtavad tehingud).

☐ laenaksin välja.

25. Kas maksate ettevõttest dividende välja?

☐ Jah

☐ Ei, sest tegelen füüsilisest isikust ettevõtjana.

☐ Ei, mingil muul põhjusel.

Lisa 3 järg

26. Palun arvutage oma ettevõtte andmete põhjal omakapitali rentaablus (ROE):

Valem $ROE = \frac{puhaskasum}{omakapital}$

27. Palun arvutage oma ettevõtte andmete põhjal varade rentaablus (ROA):

Valem $ROA = \frac{puhaskasum}{koguvarad}$

SUMMARY

RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL PERFORMANCE AND FINANCIAL LITERACY AMONG AGRICULTURAL SMALL AND MEDIUM SIZED BUSINESSES IN ESTONIA

Katrin Künnapuu

Almost everyone in Estonia has a financial service. It is most common to have a bank account. What financial services do you have? How to choose between them? All of these choices need to be made intelligently by everyone to ensure that his/her retirement is secured and he/she can cope with occurrences of everyday life. But the author is even more interested at the level of financial literacy among business owners.

There has not been conducted a survey to find out the level of financial literacy among SMEs in Estonia. Acceptable level of financial literacy is needed to read and understand financial statements of the enterprise. OECD (Measuring..., 2011: 3) has defined financial literacy as “a combination of awareness, knowledge, skill, attitude and behaviour necessary to make sound financial decisions and ultimately achieve financial wellbeing”.

There has been surveys carried out in Estonia to understand the level of financial literacy among students. The results indicate that the students have high level of financial literacy compared to students in other countries. Studies show most of the people in Estonia think they are financially literate but most of those think they have fairly moderate level of financial literacy. Those who think they are financially illiterate or rate their skill low usually do not know the answers to the questions determining their financial literacy. According to socio-demographic features lower level of financial literacy in general is among young people, people living in rural areas, non-Estonians, people with lower education and people earning lower income.

Agriculture was chosen to be one of the research sectors, because the weather and season affect agriculture a lot. Which in turn means that the agricultural enterprises have to pay special attention to planning and good financial decisions. It is needed in order to stay competitive and do business profitably. It was thought that just researching SMEs in Estonia would not give good outcome being too vague. The importance in choosing the sector was that it must be nonfinancial sector. Agriculture in Estonia has shown high rise in recent years in productivity and innovation.

The aim of the bachelor thesis is to find out the relationship between financial performance and level of financial literacy among SME in agriculture sector in Estonia. Author uses OECD financial literacy definition in her thesis. To achieve the aim, the following research tasks were set:

- 1) explain the concept of financial literacy and financial performance;
- 2) clarify the concept of small and medium sized business, agricultural sector business and to provide an overview of financial literacy surveys previously carried out;
- 3) describe the methodology used in the study;
- 4) carry out a study on agriculture SMEs;
- 5) using quantitative methods analyze the results of the study and draw conclusions from them.

For empirical research, questions were prepared for a survey that was conducted on Google Forms and questioning people in real life at Maamess in Tartu on the 26th April. The results indicate that owners and directors of agricultural businesses have good level of financial literacy as almost half answered all questions correctly. Although there were difficulties in calculating return on equity and return on assets as only 57% gave a numerical answer. These profitability measures are important to know and use when analysing company's profitability.

The author did not find a relationship between financial performance and owners' or managers' level of financial literacy. There was weak positive correlation, but statistically irrelevant. Therefore, the author stays with null hypothesis that said that financial performance is not in relationship with financial literacy of the business owners' or

managers'. Further research should be carried out determining what affects the financial performance of agricultural SMEs.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Katrin Künnapuu,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
Finantstulemuslikkuse seos finantskirjaoskuse tasemega Eesti põllumajandussektori
ettevõtete näitel,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Kaia Kask,

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi
DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks
Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative
Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost
reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja
kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi
ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Katrin Künnapuu
13.05.2019